પ્રાથમિક સંગીત

[ભા. ૧ લો.]

પ્રો. શંકરરાવ ગ. વ્યાસ

गुजरात विद्यापीठ ग्रंथालय

अनुक्रमांक ११८[illegible] ०-८-०

पुस्तक प्राचीन काव्य-१

वर्गांक ८९२

પ્રાથમિક સંગીત

[ભાગ ૧ લો]

લેખક

પ્રો. શંકર ગણેશ વ્યાસ, સંગીતપ્રવીણ

વ્યાસ ભુવન, હિંદુ કોલની,

દાદર (મુંબઈ)

પ્રકાશક

સંગીત પ્રકાશન મંડળ

મુંબઈ : અમદાવાદ

કિંમત આઠ આના

આવૃત્તિ ૪ થી　　સંવત ૧૯૯૬
*
પ્રત ૧૦૦૦　　સને ૧૯૪૦

[સર્વ હક્ક લેખકને સ્વાધીન]

મુદ્રક : મણિલાલ પુ. મીસ્ત્રી, બી.એ.
આદિત્ય મુદ્રણાલય • રાયખડ : અમદાવાદ

નિવેદન

ઈશ્વરકૃપાથી **'પ્રાથમિક સંગીત'** ગુજરાતી ભાગ ૧ લાની ચતુર્થ આવૃત્તિ પ્રકાશિત કરવાનો સુસમય મને મળ્યો તે બદલ આનંદ થાય છે.

અખિલ ગૂજરાત કાઠિયાવાડ તથા ભારતવર્ષના દરેક પ્રાંતમાં વસતાં ગૂજરાતી રસિકોને **'પ્રાથમિક સંગીત'** બહુ જ લાભદાયક નિવડયું છે. ચાલુ આવૃત્તિમાં થોડો ઘણો સુધારો કર્યો છે. દરેક રાગની—**સ ર ગ મ**—બહુ જ સહેલાઇથી વિદ્યાર્થી યાદ કરી શકે એવી સુગમ બનાવી આપી છે. લક્ષણ ગીતો યાદ કરવાથી રાગનાં આરોહ અવરોહનાં બધાં કાનુનો સંગીતમય હોવાથી ગાતાં રસ પડે છે. આ વખતે નાનાં નાનાં બાળકોને **હીન્દ** તથા હિંદી ભાષાનાં ગીતો ગાવામાં કંટાળો ન આવે તે માટે સહેલા અર્થ અને સુંદર સ્વરરચનાવાળાં ગૂજરાતી ભાષાનાં ગીતો આપ્યાં છે. તે ગીતો બનાવી આપનાર અમદાવાદના જાણીતા વિદ્વાન **પંડિત કૃપાશંકર શાસ્ત્રીજી** છે. અમારી વિનંતિને માન આપી ગીતો બનાવી આપવા તેમણે જે શ્રમ લીધો તે બદલ હું તેમનો ઉપકાર માનું છું.

છેવટે સંગીતરસિકોને નમ્ર વિનંતિ છે કે કોઈ પણ કળા હસ્તગત કરવી હોય તો કષ્ટ કરવાની જરૂર છે. કષ્ટ વગર સુખ અને શાંતિ મળવાની નથી એવો નિયમ છે. માટે આ પુસ્તકનો અભ્યાસ કરતી વખતે કોઈ પણ રીતે ઉતાવળ કરવી નહિ. શિક્ષકના કહ્યા પ્રમાણે ધીમે ધીમે દરેક રાગ ખૂબ મહેનતથી યાદ કરવો જોઈએ. મને આશા છે કે એ રીતે અભ્યાસ કરવાથી વિદ્યાર્થીઓને સંગીતનો સંપૂર્ણ આનંદ મળી શકશે.

૧ જાન્યુઆરી
સને ૧૯૪૦

ભવદીય,
શં. ગ. વ્યાસ

અનુક્રમણિકા

નં.	રાગ	ગીત	તાલ	પાનું
૧	ભૂપાલી	લક્ષણ ગીત	ત્રિતાલ	૩
૨	,,	મંગલ મય જય	,,	૪
૩	,,	સુરાસુર ભજત	,,	૫
૪	,,	જય મહિષાસુર	એકતાલ	૬
૫	ભીમપલાસી	લક્ષણ ગીત	ત્રિતાલ	૯
૬	,,	શ્યામ સુંદર સખી	એકતાલ	૧૦
૭	,,	ખેલો ખેલો નંદલાલા	ત્રિતાલ	૧૧
૮	,,	કુંજ વને હરિ આવ્યા	એકતાલ	૧૨
૯	ખમાજ	લક્ષણ ગીત	ત્રિતાલ	૧૪
૧૦	,,	બાંસરી સુનાદે	,,	૧૬
૧૧	,,	ઝરત જાત જલ	,,	૧૭
૧૨	,,	અતિ મધુર મધુર	,,	૧૮
૧૩	દેશ	લક્ષણ ગીત	,,	૨૧
૧૪	,,	કાન્હ મધુર બન	,,	૨૨
૧૫	,,	બન બન આઈ	,,	૨૩
૧૬	,,	વાયે હરિ મધુરી	એકતાલ	૨૫
૧૭	સારંગ	લક્ષણ ગીત	ત્રિતાલ	૨૮
૧૮	,,	ખેલે શ્યામ સંગ	,,	૨૯
૧૯	,,	સુંદર વનમાલા	,,	૩૦
૨૦	,,	નભ મંડળ	,,	૩૧

નં.	રાગ	ગીત	તાલ	પાનું
૨૧	કાફી	લક્ષણ ગીત	ત્રિતાલ	૩૪
૨૨	,,	આધ ઋતુ પુલવન	એકતાલ	૩૫
૨૩	,,	ધન ભાગનકી	ત્રિતાલ	૩૬
૨૪	,,	મધુર બંસી રવ	,,	૩૭
૨૫	આસાવરી	લક્ષણ ગીત	ત્રિતાલ	૩૯
૨૬	,,	સુમિર મન નામકો	ઝપતાલ	૪૧
૨૭	,,	કાન્હ ન કર મોસે	ત્રિતાલ	૪૨
૨૮	,,	પ્રખર તાપ રવિનો	,,	૪૩
૨૯	બાગેશ્રી	લક્ષણ ગીત	ત્રિતાલ	૪૬
૩૦	,,	પાયલ બાજે ઝાંઝર	,,	૪૭
૩૧	,,	ઋતુ બસંત આજ	,,	૪૭
૩૨	,,	શશી પૂર્ણ ઉગ્યો	,,	૪૯
૩૩	દુર્ગા	લક્ષણ ગીત	એકતાલ	૫૧
૩૪	,,	જીવન કે મમ	ત્રિતાલ	૫૨
૩૫	,,	મન મોહન જા	ત્રિતાલ	૫૩
૩૬	,,	અખિલ જગત જનની	,,	૫૪
૩૭	ભૈરવી	લક્ષણ ગીત	દાદરા	૫૭
૩૮	,,	સુમિર સુમિર નિત	ત્રિતાલ	૫૮
૩૯	,,	હારવા પુલવન	,,	૫૯
૪૦	,,	મોહિત બ્રિજ બાળા	,,	૬૦

પ્રાથમિક સંગીત

[ભાગ પહેલો]

શાસ્ત્રીય વિભાગ

પ્રશ્ન–સંગીત એટલે શું?

ઉ૦—સંગીત એટલે ગાયન, વાદન અને નૃત્ય. એકલા ગાયનને પણ સંગીત કહેવામાં આવે છે.

પ્ર૦—સંગીત શીખવાથી મનુષ્યજીવનમાં શા શા ફાયદા થાય છે?

ઉ૦—શારીરિક, માનસિક અને ધાર્મિક એ ત્રણે પ્રકારના ફાયદા થાય છે. શરીરને સ્ફૂર્તિ અને તંદુરસ્તી મળે છે; જીવનમાં મન ઉપર થયેલી ખરાબ અસર દૂર કરે છે, અને ઉત્સાહ આપે છે. ઈશ્વરભક્તિ માટે સંગીત એ ઘણું જ મહત્ત્વનું સાધન મનાયું છે.

પ્ર૦—સંગીત શીખતી વખતે પહેલાં શું શીખવું પડે છે?

ઉ૦—પહેલા સ્વરોનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ.

પ્ર૦—સ્વર કેટલા છે?

ઉ૦—સ્વર સાત છે અને તેને સપ્તક કહે છે.

પ્ર૦—શું સાત સ્વરોમાંથી જ રાગરચના કરાય છે?

ઉ૦—ના. એક સપ્તકમાં મનુષ્યના કાનથી સાંભળી શકાય અર્થાત્ સંભળાય એવા બાવીસ નાદ છે. એ બાવીસ નાદમાંથી ખાસ મહત્ત્વના નાદો ઉપર પ્રાચીન વિદ્વાનોએ સાત સ્વર સ્થાપન કર્યા છે. એનાં નામ ષડ્જ, ઋષભ, ગાંધાર, મધ્યમ, પંચમ, ધૈવત અને નિષાદ અથવા સા, રે, ગ, મ, પ, ધ, ની—એ પ્રમાણે છે. બાકીના પંદર નાદ આ સ્વરોના ઊંચા, નીચા પ્રકાર ગણાય છે. બાવીસ નાદોનું 'શ્રુતિ' એવું પ્રાચીન નામ છે. અત્યારના સમયમાં સાત સ્વર અને એના પાંચ વિકૃત પ્રકાર મળી બાર સ્વરોમાં રાગવ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે. પ્રાચીન રાગોમાં વિદ્વાનોએ બાવીસ સ્વરોનો ઉપયોગ કરેલો છે; પરંતુ સ્વરોના

બારીક ભેદ સમજવામાં મુશ્કેલી પડતી હોવાથી ફક્ત બાર સ્વરોમાં કામચલાઉ રાગની સમજ પાડવામાં આવે છે. જેમ જેમ સંગીતનો પ્રચાર વધતો જશે તેમ તેમ બાવીસ ભેદમાં રાગરચના કરવી પડશે અને બાવીસ સ્વરને પ્રમાણ માનીને વિદ્યાર્થીઓને રાગ સમજાવવા પડશે.

પ્ર૦—સપ્તક કેટલા છે ?

ઉ૦—સપ્તક અનેક છે પણ સામાન્ય રીતે મનુષ્યનો અવાજ ત્રણ સપ્તકથી વધારે નથી હોતો એટલે પ્રચારમાં ત્રણ જ સપ્તક ગણાય છે.

પ્ર૦—ત્રણ સપ્તકોનાં શાં નામ છે અને તેમાં કેવો ભેદ છે ?

ઉ૦—મંદ્ર, મધ્ય અને તાર. મંદ્રનો અવાજ હૃદયમાંથી નીકળે છે, મધ્યનો અવાજ કંઠમાંથી અને તાર સપ્તકનો અવાજ તાલુ-સ્થાનમાંથી નીકળે છે.

પ્ર૦—આરોહ, અવરોહ કોને કહે છે ?

ઉ૦—સ્વરોની ચઢાવવાની ક્રિયાને આરોહ કહે છે અને ઉતારવાની ક્રિયાને અવરોહ કહે છે.

પ્ર૦—રાગ એટલે શું ?

ઉ૦—સપ્તકમાંથી કાનને મધુર લાગે તેવા સુંદર સ્વરોના સમૂહને રાગ કહે છે.

પ્ર૦—રાગ બનાવવાનો અર્થ શો ?

ઉ૦—રસને મદદ કરવી (ભાવનોદ્દીપન) એ રાગ બનાવવાનો મુખ્ય હેતુ છે. પ્રાચીન મુખ્ય રાગોમાં સુંદર રસોત્પત્તિ થાય છે, તેથી જ કેટલાં યે વર્ષોથી લોકો જુના રાગ ગાય છે, છતાં શ્રોતાઓને દરેક વખતે તેમાં નવીનતા લાગે છે એ ધ્યાનમાં રાખવા જેવી વાત છે. જે રાગમાં સ્વતંત્ર રસ ઉત્પન્ન નથી થતો તેને 'રાગ' એ નામ ન આપવું જોઈએ. એને ફક્ત રાગનો પ્રકાર સમજવો એ જ ઉચિત છે.

પ્ર૦—રાગ કેટલા છે ?

ઉ૦—સ્વતંત્ર રસ ઉત્પન્ન કરનારા રાગોની સંખ્યા પચીસ-ત્રીસથી વધારે નથી.

પ્ર૦—વાદી-સંવાદી સ્વર કોને કહે છે?

ઉ૦—દરેક રાગના મુખ્ય સ્વરને વાદી અને તે સ્વરને મદદ કરનાર સ્વરને સંવાદી કહે છે. વાદી પૂર્વાંગમાં હોય તો સંવાદી ઉત્તરાંગમાં હોય છે. એક જ અંગમાં બંને સ્વર ન હોઈ શકે.

પ્ર૦—પૂર્વાંગ અને ઉત્તરાંગ એટલે શું?

ઉ૦—સાત સ્વરોના બે ભાગ કરી પહેલા ભાગને (સા, રે, ગ, મ) પૂર્વાંગ અને બીજા ભાગને (પ, ધ, ની, સા) ઉત્તરાંગ કહે છે.

પ્ર૦—પાંચ વિકૃત સ્વર કયા છે?

ઉ૦—રીષભ કોમલ, ગાંધાર કોમલ, મધ્યમ તીવ્ર, ધૈવત કોમલ અને નિષાદ કોમલ. ષડજ અને પંચમ સ્વર વિકૃત નથી થતા એવો નિયમ છે. મધ્યમની વિકૃતિને તીવ્ર કહે છે.

પ્ર૦—સ્થાઈ અને અંતરો કોને કહે છે?

ઉ૦—ગીતનો જે વિસ્તાર મંદ્ર અને મધ્ય સપ્તકમાં થાય છે તેને સ્થાઈ અને મધ્ય અને તાર સપ્તકમાં જે વિસ્તાર થાય છે તેને અંતરો કહે છે.

પ્ર૦—તાલ એટલે શું?

ઉ૦—ગીતનો સમય માપવાને માટે હાથથી જે તાલી વગાડાય છે તેને તાલ કહે છે.

પ્ર૦—તાલની જે ગતિ (પ્રમાણ) હોય છે તેનું નામ શું?

ઉ૦—લય.

પ્ર૦—લય કેટલા પ્રકારની હોય છે અને તેનાં નામ કયાં?

ઉ૦—લય ત્રણ પ્રકારની હોય છે. તેનાં નામ વિલંબીત, મધ્ય અને દ્રુત. વિલંબીતથી બમણી મધ્ય લય અને મધ્ય લયથી બમણી દ્રુત લય હોય છે.

પ્ર૦—ગીતની સાથે તાલની શી જરૂરિયાત છે?

ઉ૦—તાલ એ શબ્દનો અર્થ 'સુવ્યવસ્થિત' એમ વ્યવહારમાં પણ કરવામાં આવે છે. ગીતને વ્યવસ્થિત તથા હિસાબમાં રાખવા માટે તાલની જરૂરિયાત છે. તાલથી ગીતના રસનું પોષણ પણ થાય છે. જેમ કોઈ તળાવને સુંદર ઘાટ બાંધવાથી તે મનોહર દેખાય છે તેમ ગીતમાં તાલથી સુંદરતા આવે છે.

નોટેશનનો પરિચય

~	બે	માત્રાની	નિશાની
—	એક	,,	,,
०	અડધી	,,	,,
⌣	પા	,,	,,
≂	આધ પા	,,	,,

ऽ ઉચ્ચારણ (દીર્ઘ સ્વર ઉચ્ચારવો)

, વિશ્રાન્તિ (સ્વર પહેલા આવે છે.)

म् કોમળ સ્વરનું અક્ષર અડધું લખેલું હોય છે.

मा તીવ્ર સ્વર માટે દીર્ઘ અક્ષરે લખેલું હોય છે.

सा તાર સપ્તકનાં સ્વર ઉપર લીટી છે.

नीं મંદ્ર સ્વર ઉપર બીંદુ લખેલું છે.

| સરળ લીટી અસ્થાઈની પૂર્ણતા બતાવે છે.

|| સરળ ડબલ લીટી અંત્રાની શરૂઆત બતાવે છે.

||| સરળ ત્રણ લીટીઓ ગીતની પૂર્ણતા બતાવે છે.

$^{नी}_{ध}$ $^{नी}_{ध}$ બારીક ટાઈપમાં બતાવેલા સ્વર ઉપરથી મોટા સ્વર ઉપર બેસીટથી આવવું (કન સ્વર)

\+ આ નિશાની તાલની ખાલી (કાલ) બતાવે છે.

૧, ૨, ૩ આ આંકડાથી તાલના ખંડ બતાવવામાં આવે છે.

આ પુસ્તકમાં આવેલા

તાલ અને તેના બોલ

त्रिताल मात्रा ८ ताली १-३-७-खाली ५

धा धीं धीं धा धा धीं धीं धा
० ० ० ० ० ० ० ०
१ ३

धा तीं तीं ता ता धीं धीं धा
० ० ० ० ० ० ० ०
+ ७

एकताल मात्रा ६ ताली १-३-५-६-खाली २ अने ४

धीं धीं धा त्रक तूना कत्ता धा त्रक धी ना
० ० ०‿‿०० ०० ०‿‿० ०
१ + ३ + ५ ६

दादरा मात्रा ६ ताली १-४

धा धी ना धा ती ना
— — — — — —
१ ४

झपताल मात्रा १० ताली १-३-८-खाली ६

धी ना धी ना ती ना धी धी ना
— — — — — — — — — —
१ ३ + ८

२१८५५

स्वराभ्यास

१ सा रे ग म प ध नी सां | सां नी ध प म ग रे सा |||
— — — — — — — — | — — — — — — — — |||

२ सा रे ग | रे ग म | ग म प | म प ध | प ध नी | ध नी
o o – | o o – | o o – | o o – | o o – | o o

सां | सां नो ध | नी ध प | ध प म | प म ग | म ग रे |
— | o o – | o o – | o o – | o o – | o o – |

सा ग रे |||
— o o |||

३ सा रे ग म | रे ग म प | ग म प ध | म प ध नी | प ध
नी सां | सां नी ध प | नी ध प म | ध प म ग | प म ग रे |

म ग रे सा |||

४ सा ग रे सा | रे म ग रे | ग प म ग | म ध प म | प नी
o o o o | o o o o | o o o o | o o o o | o o

ध प | ध सां नी ध | ध नी सां ध | प ध नी प | म प ध म |
o o | o o o o | o o o o | o o o o | o o o o |

ग म प ग | रे ग म रे | सा रे ग सा ||
o o o o | o o o o | o o o o ||

५ सा ऽ | सा रे | सा रे ग | सा रे ग म | सा रे ग म प |

सा रे ग म प ध ऽ | सा रे ग म प ध नी | सा रे ग म प ध

नी सां | सां नी ध प म ग रे सा | नी ध प म ग रे सा

ध प म ग रे सा ऽ | प म ग रे सा | म ग रे सा |

रे सा | सा ||

પ્રાથમિક સંગીત

[ભાગ ૧ લો]

રાગ ભૂપાલી

આ રાગમાં મધ્યમ અને નિષાદ સ્વર વર્જિત છે. તેની જાતી ઔડવ છે એટલે ફકત પાંચ જ સ્વરો આવે છે અને તે બધા શુદ્ધ છે. આ રાગ રાત્રે પહેલા પ્રહરમાં ગવાય છે. આ રાગમાં ગંધાર સ્વર "વાદી" એટલે મુખ્ય છે. સંવાદી સ્વર ધૈવત છે. આ રાગની પ્રકૃતિ ગંભીર અને શાંત છે. ધૈવત સ્વરનું પ્રમાણ આ રાગમાં થોડું છે. ધૈવતનું પ્રમાણ વધારવાથી "દેસકાર" રાગની છાયા માલમ પડે છે. ગંધાર સ્વર લેતી વખતે પંચમનો "કણ" લેવાથી મધુરતામાં વધારો થાય છે. આ રાગમાં પંચમ અને ગંધારની સંગત ઘણી જ મહત્વની છે. ઘણું કરીને ભૂપાલી રાગનો ઉઠાવ ગંધાર સ્વરથી થાય છે. કોઈ કોઇવાર સા અથવા પ થી પણ થાય છે. આ રાગની પકડ પગ, ધપગરેગ, એમ છે.

આરોહ–અવરોહ

सा रे ग प ध सां | सां ध प ग रे सा

રાગ વિસ્તાર

१ सा, सारे, सा, सारेग, गरे, सारे, साधं पंधंसा.

२ सागरे, गरे, गप, गपध, पगरे, गपगरे, रे सारेगरे, साधंपंधंसा.

३ सारेगप, प, गरे, गपध, धप, पगरे, गपध, सां, धप, पगधप, गप, गरे, गरेसाधं, पंधंसा.

४ गरे, गपधपगरे, पधसांसां धपगरे, पगपधपगरे, पगरेसा, रेसा, धं सा ।

५ सारेगप धसा, सा, रेसा, गरेसा, पधसारे गरे, सारे, साधसा, पधसाधप, पध, पगरे, पगधपगरे साधं, पंधंसा ।

સરગમ–ત્રિતાલ

प	ग	ध	प	ग	रे	सा	रे	ग	प	ग	ध	प	ग	रे	ग	रे	सा ऽ
०	०	०	०	०	०	०	०	–	०	०	०	०	–	०	०	०	० ०
				+		७				१		३		+			७

रे	ग	प	ध	सा	रे	सा	ध	प	ग	रे	ग	ग	प	ध	सा	सा	सा
०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	—	०	०
			१			३						+			७		

सा	रे	ग	रे	ऽ	सा		ध	प	ग	रे	सा	रे	सा	ध	सा	ध	प	ध	प
०	०	०	०	०	०		०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१				३					+				७				१		

ग	प	ग	रे	सा
०	०	०	०	०
	३			

રાગ ભૂપાલી

લક્ષણ ગીત નં. ૧ ત્રિતાલ

ભૂપ રૂપ ગંભીર શાંત રસ, મ–ની વરજીત ઔડવ સ્વર ગાવત—અંત્રા૦ રૂચિર તૃતીય સુર સોહત વાદ્દી, પ–ગ સંગત ધૈવત સંવાદ્દી ગેય પ્રથમ નિસ

ધંસા રેપગરે સાધં ॥ ૧ ॥

સા	ગ	રે	સા	ધં	સા	રે	ગ	રે	ગ	ધ	પ	ગ	રે	ગ	ગ	પ	ધ	સા
૦	૦	૦	—	૦	૦	૦	–	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦
ભૂ	•	પ	રૂ	પ	ગં	•	ભી	ર	શાં	•	ત	ર	સ	મ	ની	વ	ર	જી
+			૭				૧		૩				+					૭

સા	પ	ધ	સા	ધ	પ	ગ	રે	સા	ધં	ગ	ગ	ગ	ગ	પ	પ	સા	ધ
૦	–	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦
ત	ઔ	ડ	વ	સ	ષ	ગા	•	વ	ત	રૂ	ચિ	ર	તૃ	તી	ય	સુ	ર
		૧			૩					+			૭				

સા	સા	સા	સા	રે	સા	ધ	ધ	ધ	સા	સા	રે	સા	રે	ગ	રે	સા	ધ
—	૦	૦	૦	૦	—	૦	૦	–	૦	૦	–	૦	૦	૦	૦	૦	૦
સો	હ	ત	વા	•	દી	પ	ગ	સં	ગ	ત	ધૈ	વ	ત	સં	•	વા	•
૧			૩			+			૭			૧			૩		

પ	ગ	ગ	ગ	પ	પ	ધ	પ	ધ	સા	ધ	પ	ગ	રે	સા	ધં
–	–	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦
દી	ગે	ય	પ્ર	થ	મ	નિ	સ	ધ	સાં	ધ	પ	ગ	રે	સા	ધં
	+		૭					૧		૩					

રાગ ભૂપાલી

ગીત નં. ૨ ત્રિતાલ

મંગલ મય જય વાણી ગજાનન, વિચરહુ નિત ભક્તન હૃદ કાનન.—અંત્રા૦ વીણા ધારિની ગાવત રાગિની ભૂપાલી રસ શાંત વાહિની, કરહુ સુલભ સંગીત કલા ખની. ॥૧॥

પ	ધ	સા	ધ	પ	ગ	રે	સા	રે	ગ	ગ	રે	ગ	પ	ધ	ધ	ગ	ગ	ગ	ગ
⌒	⌒	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	–	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦
મં	•	•	ગ	લ	મ	ય	જ	ય	વા	ણી	ગ	જા	•	ન	ન	વિ	ચ	ર	હુ
+			૭						૧		૩					+			

પ	પ	ધ	પ	ધ	સા	ધ	પ	ગ	રે	સા	સા	ગ	ગ	પ	સા	ધ
૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	–	–	–	૦	૦
નિ	ત	ભ	•	ક્ત	ન	હુ	દ	કા	•	ન	ન	વી	ણા	ધા	રિ	ની
૭				૧		૩				+	૭					

સા	સા	સા	સા	રે	સા	સા	ધ	ધ	સા	રે	રે	સા	રે	ગ	રે	સા	ધ
—	૦	૦	૦	૦	૦	૦	–	–	—	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦
ગા	વ	ત	રા	•	ગિ	ની	ભૂ	પા	લી	ર	સ	શાં	•	ત	થા	•	હિ
૧			૩				+		૭			૧			૩		

ધ	ગ	ગ	ગ	ગ	પ	પ	ધ	પ	ધ	સા	ધ	પ	ગ	રે	સા	સા
—	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦
ની	ક	ર	હુ	સુ	લ	ભ	સં	•	ગી	•	ત	ક	લા	•	ખ	ની
+			૭						૧		૩					

રાગ ભૂપાલી

ગીત નં. ૩ ત્રિતાલ

સુરા સુર ભજત મુનિવર શંકર, સમદરશી પ્રભુ હર ગિરિજાવર—અંત્રા૦ જટાજૂટ શિર ગંગ બિરાજે, કર ત્રિશૂલ અહિ ભૂષણ સાજે, ઉગ્ર વેષ અત હૃદય દયા ધર ॥૧॥

રાગ ભૂપાલી

ગીત નં. ૪ એકતાલ

જય મહિષાસુર મર્દિની, જય કરવીર નિવાસિની, જગ-દંભા જગજજનની, શરણાંગત જન તારીણી.—અંત્રો૦ સંહારી દાનવ ગણ, અભય કરતી સુર મુનીજન, મહિમા તુજ ગાયે સુજ્જન, વિબુધ વંદ્ય તૂં ભવાની ॥૧॥

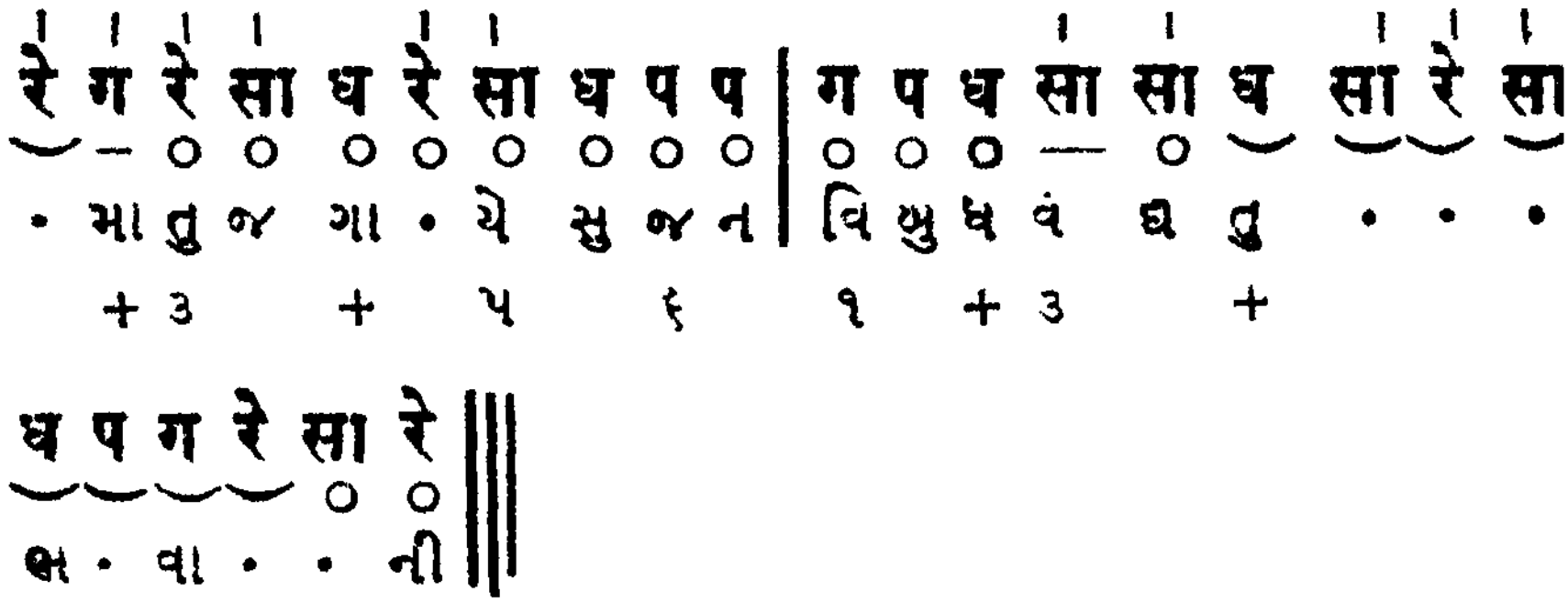

રાગ ભીમપલાસી

આ રાગમાં ગંધાર અને નિષાદ કોમલ આવે છે. આરોહમાં રિષભ અને ધૈવત વર્જ છે, એટલે આ રાગની જાતી ઔડવ સંપૂર્ણ બને છે. આ રાગની પ્રકૃતી શાંત છે. મધ્યમવાદી અને ષડ્જ સંવાદી મનાય છે. આ રાગમાં ધનાશ્રી (ભીમપલાસી અંગની) અને ધાની રાગના મીશ્રણ ન થાય તે માટે ખુબ સાવચેતી રાખવી પડે છે. રાગનો ઉઠાવ "નીંસામ, ગ્મગ્પ, ગ્મ, નીંસામગ્રેસા" આ પ્રમાણે થાય છે. પંચમનું પ્રમાણ ઘટાડીને મધ્યમનું પ્રમાણ વધારવાથી આ રાગનું ખરૂં રુપ દેખાય છે. પંચમનું પ્રમાણ વધી જવાથી ધનાશ્રી થઈ જાય છે. ગંધાર, નીષાદની સંગતી દેખાડવાથી ધાની રાગ થાય છે. આ રાગ બપોરે ગવાય છે.

આરોહ અવરોહ

નીં સા ગ્ મ પ ની સા સા ની ધ પ મ ગ્ રે સા.

રાગ–વિસ્તાર

સા સા
૧ નીં, નીં, પં નીં સા ।

सा सा
२ नींसाम, ग़ सागमग़रेसा, नींनींसा ।

३ नींसाम, ग़मग़प, पग़म, नींसाग़रेसा ।

४ नींसागमपनीधप, धमपग़म, सागमप, ग़मग़रेसा, गमपनी, पनीधप,धमपग़म, ग़मपनीधप, धपमग़म, ग़मपपग़मग़रेसा

सा सा
नींनींपंनींसा ।

सा सा
५ ग़ म प नीसा, नी, नी, पनीसा, पनीसागरेसा, रेसानी, सानीधप, पधमपग़म, मग़पमनीपसानीधप, ग़मपग़म ग़रेसा ।

સરગમ-ત્રિતાલ

नी	ध	प	ध	म	प	ग़	म	|	प	ग़	म	ग़	रे	सा	रे	नीं	सा	ग़	ऽ	म
०	०	०	०	०	०	०	०	|	०	—	०	०	०	—	०	०	०	०	०	०
+				७					१			३			+					७		

प	नी	|	सा	नी	ध	म	प	ग़	ऽ	म	‖	प	प	ग़	म	प	ग़	म	|	प	नी
०	०	|	०	०	०	०	०	०	०	०	‖	०	०	०	०	०	—	०	|	०	—
			१				३					+				७				१		

प	नी	रे	सा	नी	सा	म	ग़	रे	नी	रे	|	सा	नी	ऽ	प	म	प	ग़	म	▮		
०	०	०	—	०	०	०	—	०	०	०	|	०	०	०	०	०	०	०	०	▮		
	३			+			७					१			३								

રાગ ભીમપલાસી

લક્ષણ ગીત નં. ૫ ત્રિતાલ

રાગિની વર ભીમપલાસી, સોહ મૃદુ ગ-ની ચઢત ન રિ-ધ સુર, અંશ મધ્યમ આદિસુર અનુચર—અંત્રા૦ તૃતીય પ્રહર દિન સમય સુહાવન, મધુર શાંત રસકો સરભાવન, મન ભાવત સંગત પ ગ મ ગ રે સા, નીં સા મ ગ મ સુર જીવન વરસી ॥૧॥

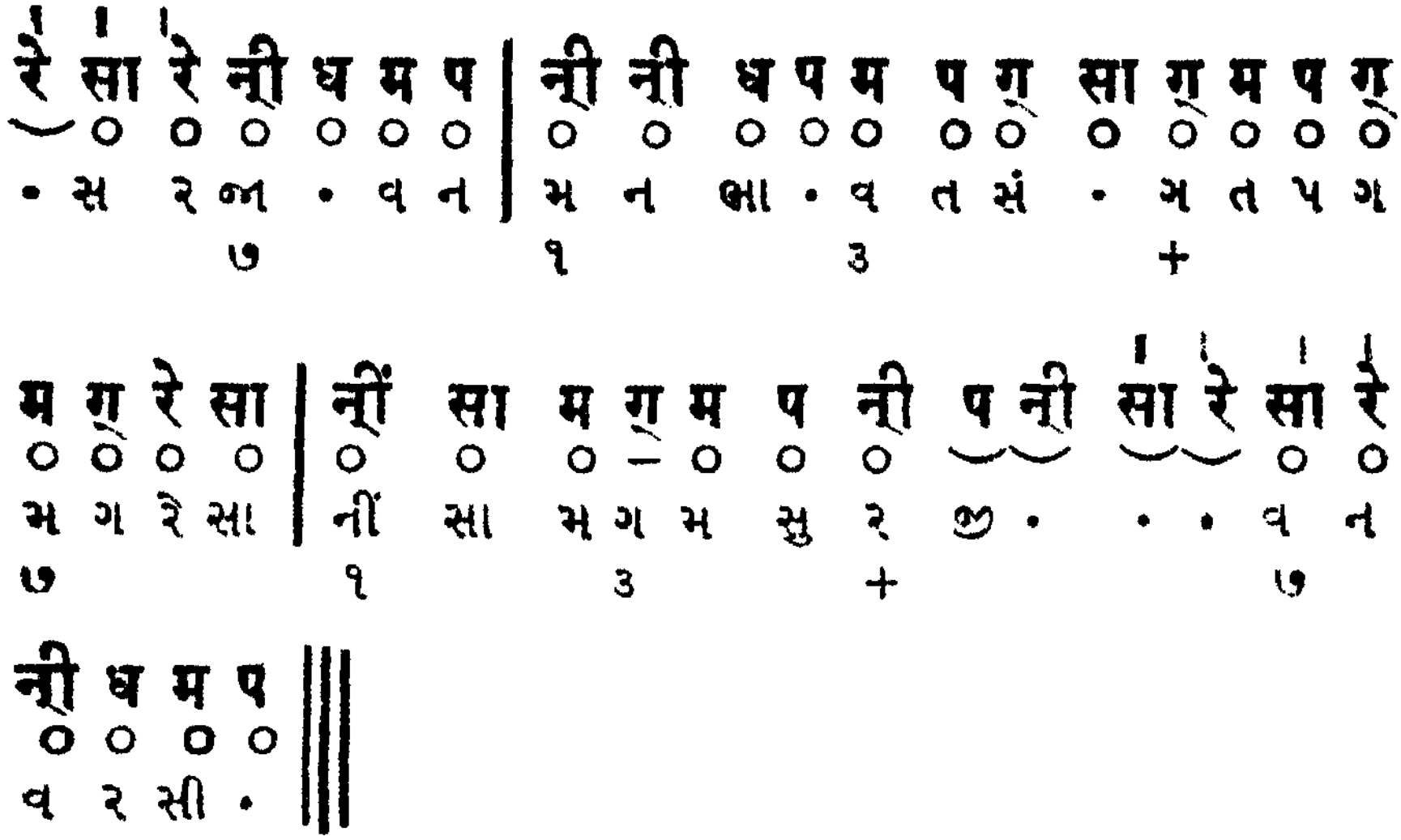

રાગ ભીમપલાસી

ગીત નં. ૬ એકતાલ

શામ સુંદર સખી મનહર, દેખ દેખ જમુના તીર ખેલત સંગ ગોપ નગર—અંત્રા૦ નંદ રાની જશોદા વિધિ ભાગનકી મૂર્તી સરજી, જોગી જન ધ્યાન વરજી, હોત મગન ગોપન ઘર ॥૧॥

પ	પ	ગ્	મ	મ	પ	ની	પ	ની	સાં	રેં	સાં	ની	સાં	ની	ની	ની	સાં		
—	૦	૦	૦	૦	૦	૦	‿	‿	‿	‿	‿	૦		—	૦	૦	—		
નં	દ	રા	•	ની	જ	સો	દા	•	•	•	વિ	•	ધિ	ભા	ગ	ન	કી		
૧	+		૩		+		૫				૬			૧	+		૩		

પ	ની	સાં	રેં	ની	ધ	મ	પ	પ	ની	સાં	ગ્	રેં	સાં	ની	સાં	ની	ધ		
‿	‿	‿	‿	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦		
મૂ	•	•	•	તિ	સ	૨	જી	લે	•	ગી	•	જ	ન	ધ્યા	•	ન	વ		
+				૫		૬		૧		+		૩		+		૫			

મ	પ	ની	પ	ની	સાં	સાં	પ	ની	સાં	ની	ધ	પ	ગ્	મ					
૦	૦	—	૦	૦	૦	૦	‿	‿	‿	‿	૦	૦	૦	૦					
૨	જી	હો	ત	મ	ગ	ન	ગો	•	•	•	૫	ન	ધ	૨					
૬		૧	+		૩		+				૫		૬						

રાગ ભીમપલાસી

ગીત નં. ૭ ત્રિતાલ

ખેલો ખેલો નંદલાલા હમસન, હોરી રંગીલી બ્રિજ-ભવનન કી રસીલી સખી સબ, આઈ દેખન—અંત્રા૦ ખૈંચ ખૈંચ રંગ છોંડત સબ પર, રંગ રંગી સખી રૂપકી આગર, અત માનીની રાધા નટ નાગર ॥૧॥

ની	ધ	પ	ધ	મ	પ	સાં		ની	સાં	ની	ધ	પ	મ	પ	ગ્	મ	પ	ગ્	મ
—	‿	‿	—	૦	૦	૦		૦	‿	‿	૦	૦	૦	૦	૦	૦	—	૦	
ખે	લો	•	ખે	લો	નં	દ		લા	•	•	લા	•	હ	મ	સ	ન	હો	રી	રં
+			૭					૧					૩				+		

રાગ ભીમપલાસી

ગીત નં. ૮ એકતાલ

કુંજ વને હરિ આવ્યા, ચર અચરે મન ભાવ્યા—અંત્રો૦ પૂર્ણ ચંદ્ર નભે વિલસે, કુમુદ વૃંદ જલે વિકસે, રમ્ય પુષ્પ સોહ્યાં. ॥૧॥

રાગ ખમાજ

આ રાગમાં બે નિષાદ આવે છે. ઘણું કરીને આરોહમાં શુદ્ધ અને અવરોહમાં કોમળ નિષાદ આવે છે. આરોહ વખતે પૂર્વાંગમાં ઋષભ સ્વર ત્યજી દેવાય છે. આ રાગમાં વાદી સ્વર ગંધાર અને સંવાદી નિષાદ છે. સંવાદી વૈવત રાખવાથી પણ કોઈ જાતની હાની નથી. સ્હવાર શિવાયના કોઈ પણ વખતે આ રાગને ગાવાનો રિવાજ છે. આ રાગમાં શ્રૃંગારરસ બહુ જ શોભે છે. सां, नीधमपधमग, પકડ છે.

આરોહ અવરોહ

सा, गमपध नी सां सांनीध मपधमग, पमगरेसा

રાગ વિસ્તાર

१ सा, गमप, धपमग, रेसा,

२ गमपध, गमग, पमगरेसा

३ सा, गमपधनीसा, धसानीध, मपधमग, पमगरेसा

४ गमपधनी, सा, पनीसारे धसानीध, गमनीधनी, पध, मपधमगपम गरेगसा ।

५ गमपधनी, सा, सामगरेग नीसा, धसानीध, गमनीधप, मपधगपमग, पमगरेसा

સરગમ-ત્રિતાલ

ग	ग	सा	ग	ऽ	म	प	ध	|	नी	ध	म	प	ध	म	ग	म	नी	ध	प	ध		
०	०	०	०	०	०	०	०	|	०	–	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०		
+			७					|	१		३				+					७			
नी	सा	रे	|	सा	नी	ध	प	म	ग	रे	सा	‖	ग	म	ऽ	नी	ध	नी				
०	०	०	|	०	०	०	०	०	०	०	०	‖	०	०	०	०	०	०				
				१				५						+				७					
प	ध	|	नी	सा	रे	सा	नी	ध	सा	ग	म	ग	रे	नी	सा	|	प	नी	ध			
०	०	|	०	—	०	०	७	–	०	०	०	–	०	०	०	|	०	०	०			
				१			३			+			७					१					
प	म	ग	रे	सा	‖‖																		
०	०	०	०	०	‖‖																		
	३																						

રાગ ખમાજ

લક્ષણગીત નં. ૯ ત્રિતાલ

ખમાજ રાગિની ગાવત સબજન, શુદ્ધ સકલ સુર દ્વય નિષાદ ગન, બહુત ન લેત રિષભ આરોહન—અંત્રા૦ ગ–ની નૃપ મંત્રી જનકો સમ્મત, રસ શૃંગાર સુખદ મન ભાવત, ચાલ–ચલત ચંચલ ગંભીરન ॥૧॥

સા	ગ	મ	પ	ધ	ની	રે	ની	સાં	ની	ધ	પ	ધ	ગ	પ	મ	ગ	ગ	મ
૦	–	૦	૦	૦	‿	‿	‿	‿	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	–	૦
ખ	મા	જ	રા	·	ગિ	·	ની	·	ગા	·	વ	ત	સ	બ	જ	ન	શુ	દ્ધ
+		૭							૧			૩					+	

ની	ધ	ની	પ	ધ	ની	સા	રે	ધ	મા	ની	ધ	પ	પ	ધ	સા	રે	મ	રે
૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	‿
સ	ક	લ	સુ	ર	દ્વ	ય	નિ	ષા	·	દ	ગ	ન	બ	હુ	ત	ન	લે	·
૭					૧				૩				+				૭	

ગ	સા	રે	ની	ધ	પ	ધ	મ	પ	ધ	પ	મ	ગ	ગ	મ	ની	ધ	ની	ધ	ની	પ
‿	૦	૦	૦	૦	૦	૦	‿	‿	‿	‿	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	‿	૦	૦
·	ત	રિ	ષ	ભ	આ	·	રો	·	·	·	ક	ન	ગ	ની	નૃ	પ	મં	·	ત્રી	·
			૧				૩				+				૭					

ની	ની	સા	ની	સા	સા	સા	ની	ની	ની	સા	સા	સા								
૦	૦	૦	૦	—	૦	૦	૦	૦	—	—	૦	૦								
જ	ન	કો	·	સં	ભ	ત	૨	સ	શૃં	ગા	૨	સુ								
૧				૩			+			૭										

प	नी	सा	रे	ध	सा	नी	ध	सा	म	ग	म	रे	ग	नी	सा	प	ध
०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
ऋ	ह	म	न	भा	•	व	त	च्या	•	ल	च	ल	त	चं	•	च	ल
१				३				+				७				१	

सा	नी	रे	सा	नी	ध	प	म	ग	‖‖
०				०			०	०	
गं	•	•	•	भी	•	•	२	न	
				३					

राग अभाज

गीत नं. १० त्रिताल

बांसरी सुनाहे मधुर तोरी, बिनती करत हम सब नर नारी—अंत्रा० भूली भूली सब सुध तनमनकी, मगन होत सुनी धुन मुरलीकी, चैन नाही निस नींद सकल जन छोरी ॥१॥

ग	म	प	सा	नी	ध	म	प	नी	ध	प	म	प	ध	प	म	ग	रे	सा	ग
०	०	०	०	०	–	०	०	०	०	०	‿	‿	‿	‿	‿	‿	‿	‿	०
बां	•	स	री	सु	ना	हे	•	म	धु	र	तो	•	•	•	री	•	•	•	बि
७				१				३			+								७

प	म	ग	म	नी	ध	प	सा	नी	रे	सा	नी	ध	म	प	ध	प	म	ग
०	०	०	०	०	०	०	‿	‿	‿	‿	०	०	‿	‿	‿	‿	‿	‿
न	ती	ऊ	र	त	हु	म	स	•	ध	•	न	र	ना	•	•	•	री	•
			१				३						+					

રાગ ખમાજ

ગીત નં. ૧૧ ત્રિતાલ

ભરન જાત જલ હું પનિહારી, મગ રોકત ઠાડો કુંવર કન્હૈયા, માનત નાહી મટુકીયા મોરી ફોરી—અંત્રા૦ લાગત ડર મોહે સાસ નનંદકો બિન જલ ભર ઘર કૈસે જાઉરી ।।૧।।

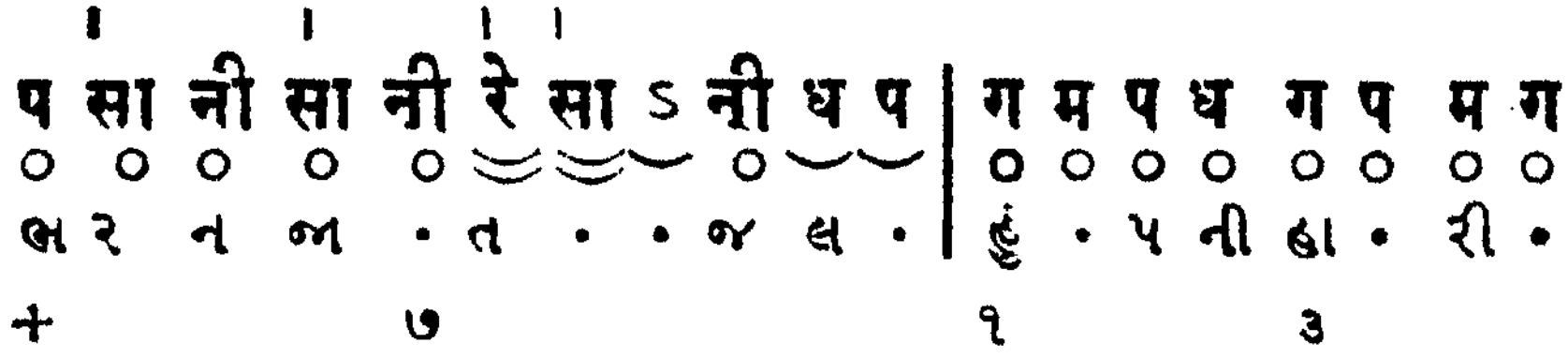

રાગ ખમાજ

ગીત નં. ૧૨ ત્રિતાલ

અતી મધુર મધુર તુજ મૂર્તી શ્યામ, એ વસે હૃદય મુજ કમળે ભ્રમર સમ, સુજે ન મુજ ગૃહ કામ ધામ—અંત્રો૦ કુંજ વિહારી એ ગિરિધારી, નહિ સમાન શત કોટી કામ ॥૧॥

प सा नी ध प म ग सा ग म | प ध ग म रे ग ऽ म प ग
○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ | – ○ – ○ ◡ ○ ◡ ○ ○ ○
અ તી મ ધુ ર મ ધુ ર તુ જ | મૂ ર્તી શા મ એ • • વ સે •
+ ૭ ૧ ૩ +

म रे ग नीं सा | ग म प ध ग प म ग ग म प प ध सा रे ग |
○ ○ ○ ○ ○ | ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ |
હ દ ય મુ જ | ક મ ળે ભ્ર મ ર સ મ સુ જે • ન મુ જ ગૃ હ |
૭ ૧ ૩ + ૭

सा नी सा नी ध प म ग म || ग म ध नी सा नी सा |
◡ ◡ ○ ○ ◡ ◡ ◡ ◡ ○ || ○ ○ ○ ○ ○ ○ — |
કા • • મ ધા • • • મ || કું • જ વિ હા • રી |
૧ ૩ + ૭

सा नी सा रे सा नी सा नी ध सा ग म ग रे ग नी सा |
○ ○ ○ ○ ◡ ◡ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ |
એ • ગિ રિ ધા • • રી • ન હિ સ મા • ન શ ત |
૧ ૩ + ૭

प नी सा रे सा नी ध प म ग म |||
◡ ◡ ◡ ◡ ○ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ |||
કો • • • ટી કા • • • મ • |||
૧ ૩

રાગ દેશ

આ રાગમાં બે નિષાદ આવે છે. આરોહમાં શુદ્ધ અને અવરોહમાં કોમલ, ઘણું કરીને આરોહમાં ગંધાર અને ધૈવત વર્જ્ય છે. પણ ગંધારનો નિયમ બરાબર પળાતો નથી. જેમકે સા રે ગ મ ગ રે, આ રાગની પકડ રેમપધમગરે આવી જાતની છે. મગરે આ સ્વરોને મીંડ સાથે લેવાથી રાગ સ્પષ્ટ થાય છે. આ રાગમાં વાદી સ્વર પંચમ અને સંવાદી સ્વર રિષભ છે. ઘણું કરીને બપોરે અને રાત્રે આ રાગને ગાવાનો રિવાજ છે. કરૂણ શૃંગારરસ આ રાગમાં દેખાય છે.

આરોહ અવરોહ

नीसारेमपनीसा सानीधपधमगरे, पमगरेगनींसा

રાગ-વિસ્તાર

૧ नींसारेम, गरे, गनींसा

૨ नींसारेमप, पध, मगरे, गनींसा

૩ रेमपनीधप, पधमगरे, पमगरे गनींसा

૪ रेमपनीसा, नीरेसारेनीधप, पधमपधमगरे, रे मपधमगरे गनींसा

૫ मपनीसारे, गनीसा, नीरेसारे नीधप, रेमपनीधप, धमप धमगरे, पमगरे गनींसा

सरगम-એકતાલ

रे रे म प ध म ग रे नीं ऽ सा | प रे रे म प नी ध म प |
– ० ० ० ० ० ० ० ० ० ० | – – ० ० ० ० ० – ० |
१ + ३ + ५ ६ १ + ३ + ५ ६

नी सा रे नी ऽ ध प ध म ग रे सा || रे रे म रे म प नी
० ० ० ० ० ० ० ० ० ० ० ० || – ० ० ० ० ० ०
१ + ३ + ५ ६ १ + ३ +

सा नी सा | नी सा रे म ग रे नी सा रे नी ध प | प रे सा
० ० — | ० ० ० ० ० ० ० ० ० ० ० ० | ० ० ०
५ ६ १ + ३ + ५ ६ १ +

रे नी ध प ध म ग रे सा |||
० ० ० ० ० ० ० ० ०
३ + ५ ६

રાગ દેશ

લક્ષણ ગીત નં. ૧૩ ત્રિતાલ

ગુની ગાવત રાગિની દેસકેા, અતી મધુર મધુર દોઉ નિષાદ લઈ—અંત્રા૦ ૫–રિ વાદી સંવાદી સોહુત, ચઢત અલ્પ ગ–ધ સબ કોઉ સમ્મત, રૈન દિના જેહી ગાવત જન ॥

म प प नी सा रे नी ध प ध म म | ग रे ग सा नीं सा रे
० ० ‿ ‿ ‿ ‿ ० ० ० ० ० ० | ० – ० — ० ० ०
गु नी गा • • • व त रा • गि नी | दे • स केा अ ती म
+ ७ १ ३ +

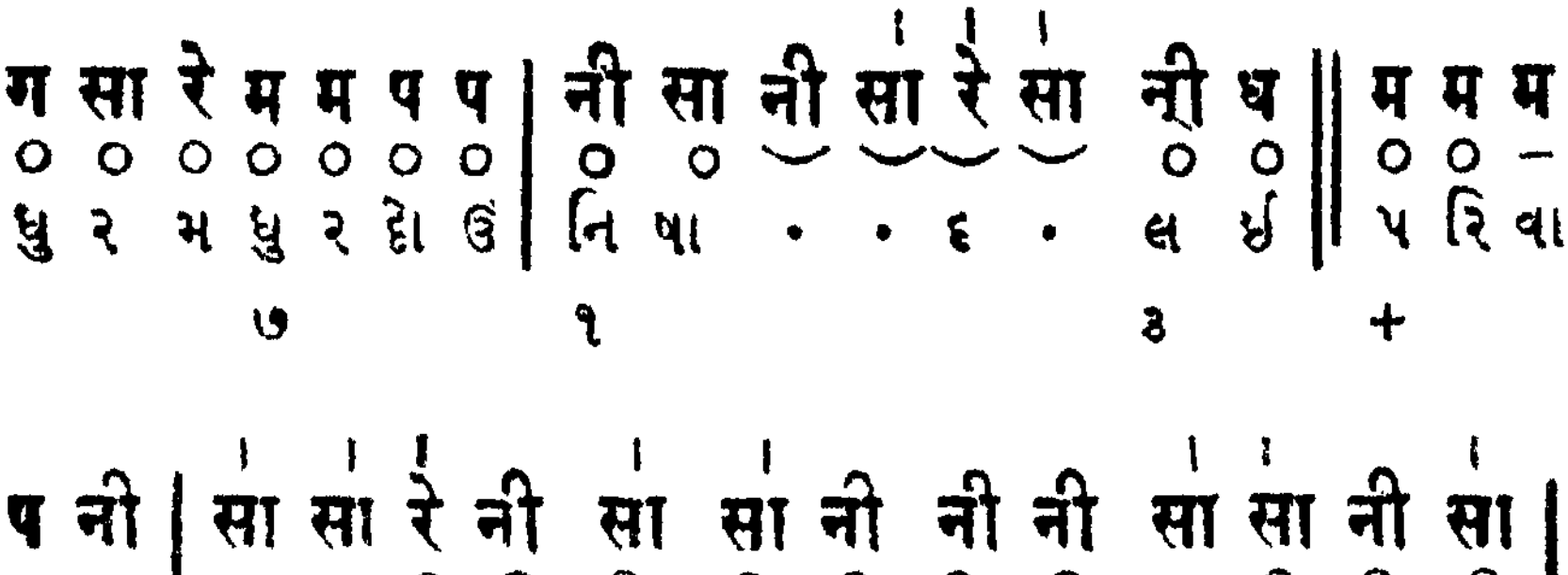

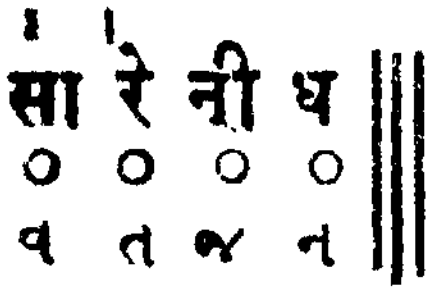

રાગ દેશ

ગીત નં. ૧૪ ત્રિતાલ

કાન્હ મધુર બન બન્સી બજાવત, નાચત ખેલત સંગ ગઇ ગોપન—અંત્રા૦ નાદ મધુર ચહું ઔર નિનાદત, જલ થલ નભ ચર સુન સુખ પાવત, બિસરત નિજ નિજ નિહુ સુભાઉ ॥૧॥

રાગ દેશ

ગીત નં. ૧૫ ત્રિતાલ

બન બન આઇ સખી સુંદરી, બ્રિજ ભૂમીકી નારી રસીલી, ચેરો મુરલીકી ધૂન સુનત ભઇ બાવરી—અંત્રા૦ ગ્વાલબાલ સંગ ખેલ કન્હૈયા, સંગ ગૈયા રંગ રંગકી લૈયા, કર વિશ્રામ કદંબકી છૈયા સાંવરી ॥૧॥

રે મ પ ની | સા ની સા રે ની ધ પ પ ધ પ ધ મ ગ રે ગ સા
o o o o | — ‿ ‿ o ‿ o ‿ ‿ ‿ o ‿ ‿ o o
ખ ન ખ ન | આ . . . ધ્ . . સ . ખી . . . સું દ રી
૭ ૧ ૩ +

રે મ પ ની | સા ની સા રે ની ધ પ ધ પ રે પ પ મ મ પ ધ |
o o o o | — ‿ ‿ o o ‿ ‿ o o o o o o o ‿ ‿ o |
ખ ન ખ ન | આ . . . ધ . . સ ખાખિજ ભૂ . મી . . |
૭ ૧ ૩ + ૭

મ ડ ગ | રે રે પ મ ગ રે ગ નીં સા , રે મ રે મ પ ધ મ પ |
o ‿ ‿ | o ‿ ‿ o o o o o o o ‿ ‿ o o o o o o |
ડી . | . ના . રી ર સી . લી . . યે . રી મુ ર લી ડી . |
૧ ૩ + ૭

ની સા રે ની ધ પ પ ધ પ ધ મ ગ રે ગ સા ‖ મ મ પ પ ની
— o o o ‿ ‿ ‿ ‿ ‿ ‿ o ‿ ‿ o o ‖ – o – o o
ધૂ ન સુ ન ત . . ભ . ર્ં બા . . વ રી ‖ ગ્વાલ બાલ સં
૧

ની | સા સા સા રે ની સા ની સા રે મ ગ રે ની સા | પ ની
o | — o o o o — o o o o o o o o o | ‿ ‿
ગ | ખે લ ક ન્હૈ . યા સં ગ ગૈ . યા . ર્ં ગ | ર્ં .
૧ ૩ + ૭ ૧

સા રે સા રે ની ધ પ પ રે રે રે રે ગ | ની સા રે ની ધ પ પ
‿ ‿ o o o o – o o – – o o | — o o o ‿ ‿ ‿
. . ગ ડી લૈ . યા ક ર વિ શ્રા મ ક | દં ખ કી છૈ . . યા
૩ + ૭ ૧ ૩

ध प ध म ग रे ग सा |||
○ ○ ○ ○ ○ ○ ○
• • • સા • • વ રી |||
+

રાગ દેશ

ગીત નં. ૧૬ દાદરા

વાયે હરિ મધુરી વેણુ, ચારે નિજ ધેનુ, શામ મૂર્તી જોઇને, કુંઠિત ગતી ભાનુ વને—અંત્રા૦ પીત વસન કર ભૂષણ, નીલ કાન્તી હાસ્ય વદન, હરે ચિત્ત યેાગી જન, શુંજ કીર્તી ગાઉં જને ॥૧॥

प नी सा रे सा रे नी ध | प ध प म ग म | रे ग रे सा
○ ○ ○ ○ — — — — | — — — — — — | — — — —
વા • • • યે • હ રિ | મ ધુ રી વે • ણુ | ચા • રે •
૧ + | ૧ + | ૧ +

नीं सा | रे म ग रे ऽ | रे रे म म | प नी ध प ध प ऽ |
— — | — — — ~ — | ~ — ~ — | — — ○ ○ — — — |
નિ જ | ધે • • નુ | શા મ મૂર્તી | જો • ઈ • • ને • |
૧ + | ૧ + | ૧ +

नी नी नी सां सां | प नी सां रें नी ध प म प || म म प
~ — — — — | ○ ○ ○ ○ — — ○ ○ — || ~ — —
કું ઠિ ત ગ તી | ભા • • • નુ વ ને • • || પી ત વ
૧ + | ૧ + | ૧ +

રાગ સારંગ

આ સુપ્રસિદ્ધ રાગોમાં એક મુખ્ય રાગ છે. આમાં ગંધાર ધૈવત વર્જ છે. બે નિષાદનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. આરોહમાં શુદ્ધ અને અવરોહમાં કોમલ. મરે, પમરે આ સ્વર સંગતીથી રાગ વધારે ખુલ્લો થાય છે, આની પ્રકૃતી ગંભીર હોવાથી સામુદાયિક પ્રાર્થના, વીરરસ વગેરે શોભે છે, આ રાગમાંથી અનેક રાગ ઉત્પન્ન થયેલા છે. વાદી સ્વર રિષભ અને સંવાદી પંચમ છે. બપોરે ગવાય છે.

આરોહ અવરોહ

સા રે મ પ ની સાં સાં ની પ મ રે સા

રાગ વિસ્તાર

૧ સાનીંપ, નીંસા

२ सारे, सारेमरे, सारे, नींसा

३ सारे, मरे, प, पमरे, रेपमरे, मरे, सारे, सानींसा,

४ रेमप, नीपमप, पमरे, रेपमपरे, मपनीपमरे, रेमपमरे, नीं, सा,

५ रेमपनीसा, नीसारे, सारेसानीप, मपनीपमरे, रेम, रेप, मनीपमरे, रेमपमरे, सानींसासा

६ मपनीसारे, सारेमरे रेमरे, सा, नीसारेसानीप, रेम, रेप, मनीपसा, नीपमरे, रेमपनीपमरे, सा

सरगम-त्रिताल

नीं सा रे म रे प म रे सा रे | नीं सा नीं रे सा नीं सा रे
० ० ० ० ० ० ० ० ० ० | ० ० ० ० — ० ० ०
+ ७ १ ३ +

म रे म प म प नी | प सा नी प म रे || म म म प नी प
० ० ० ० ० ० ० | ० ० ० ० ० ० || ० ० ० ० ० ०
७ १ ३ + ७

म प | नी सा ऽ रे सा नी सा रे म रे सा ऽ नी प नी | सा
० ० | ० ० ० ० ० ० — ० ० ० ० ० ० ० ० | ०
१ ३ + ७ १

नी ऽ प म रे |||
० ० ० ० ० |||
३

રાગ સારંગ

લક્ષણ ગીત નં. ૧૭ ત્રિતાલ

સારંગ રાગિની ગાવત ગુનિ, ગ–ધવરજીત સુર ઓડવ સ્વરૂપિની, દોઉ નિષાદ રસ વીર માની ।। અંત્રા ।। વાદી રિષભ સંવાદી પંચમ, સમય સુસમ્મત યા દિન મધ્યમ સોહત સંગત પન્નીપમરેસા ।।૧।।

મ	પ	સા	ડ	ની	પ	ની	પ	મ	રે	મ	રે	સા	નીં	સા	નીં	નીં	સા	સા	
૦	૦	—	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	—	૦	
સા	•	રં		ગ	રા	•	ગિ	ની	ગા	•	વ	ત	ગુ	ની	ગ	ધ	વ	જી	
		૧				+				૭							૧		

રે	નીં	સા	રે	મ	મ	મ	પ	મ	ની	પ		ની	સા	ની	સા	સા	ની	સા	
૦	૦	૦	—	૦	૦	૦	૦	૦	૦	—		૦	૦	૦	—	૦	૦	૦	
ત	સુ	ર	ઓ	ડ	વ	સ્વ	રૂ	•	પિ	ની		દો	ઉ	નિ	ષા	દ	ર	સ	
		૩			+			૭				૧			૩				

પ	ની	સા	રે	સા	ની	પ		મ	મ	મ	પ	પ	ની	સા	સા	રે	ની	સા	સા
				૦	—	૦		—	૦	૦	૦	૦	—	—	—	૦	૦	૦	૦
વિ	•	•	•	ર	મા	ની		વા	દી	રિ	ષ	ભ	સં	વા	દી	પં	•	ચ	મ
+					૭			૧		૩		+			૭				

ની	સા	રે	મ	રે	સા	ની	સા	પ	ની	સા	રે	સા	રે	ની	પ	મ		પ	રે
૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	‿	‿	‿	‿	૦	૦	—	૦	૦		—	૦
સ	મ	ય	સુ	સં	•	ભ્ય	ત	યા	•	•	•	દી	ન	મ	ધ્ય	મ		સો	હ
૧				૩				+						૭				૧	

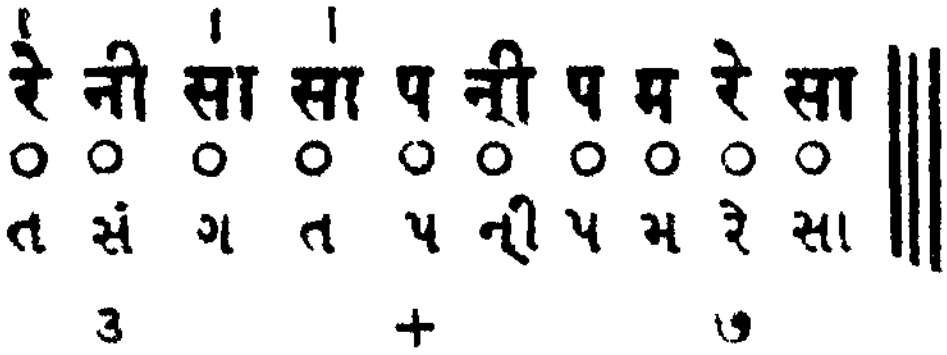

રાગ સારંગ

ગીત નં. ૧૮ ત્રિતાલ

ખેલે શામ સંગ હોરી ગોરી, પિચકારી તજી રંગ હાથ લઈ, ચલી પકરન, ગહી જાત ન સક હારી ।। અંત્રા ।। સબ સખી મિલ પકરત નંદલાલા, લેપત મુખપર લાલ ગુલાલા, બ્રિજલાલા કર લીલા રસ ભરી ।।૧।।

રાગ સારંગ

ગીત નં. ૧૯ ત્રિતાલ

સુંદર વનમાલા પેહરીયા, મોર મુગુટ મુરલીવાલા—
અંત્રા૦ કાન લસત મકરાકૃતિ કુંડલ, લોચન ભવૅંય વિશાલા,
તિલક ભાલ અધર લાલ ગાલા ॥૧॥

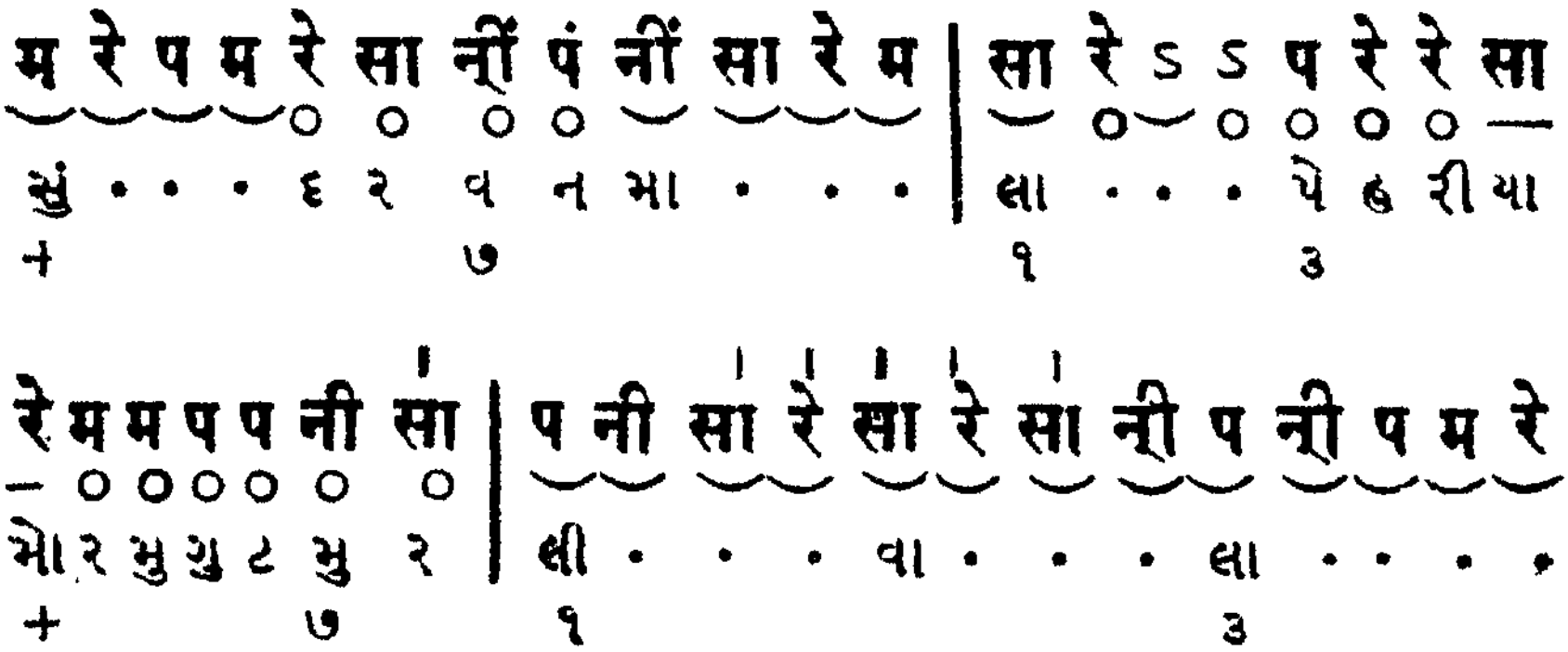

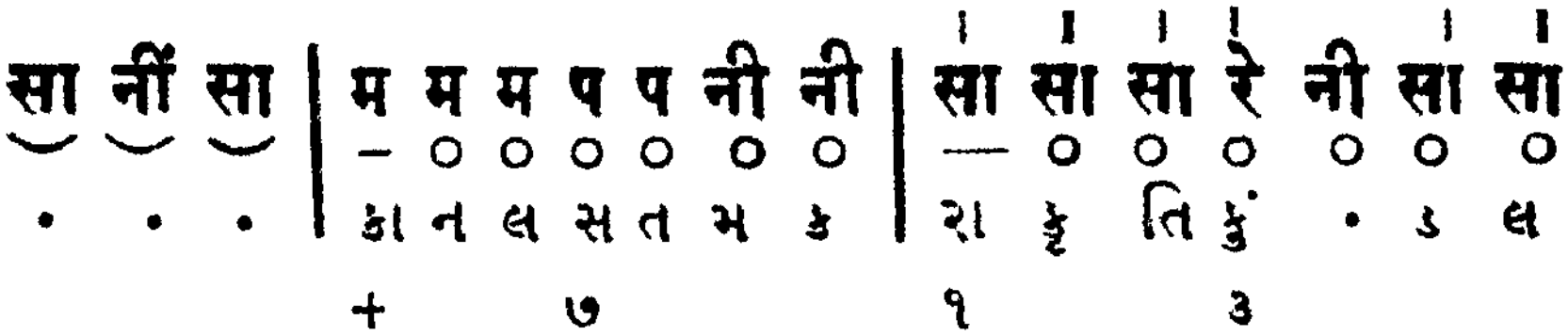

રાગ સારંગ

ગીત નં. ૨૦ ત્રિતાલ

નભ મંડળ છાઇ રહ્યું જલદે, ટળ્યું અસહ રવિ તેજ અધે—અંત્રા૦ શબ્દ કરતી અતિ કડકડ દામિની, થર થર થરરે સૌ શિશુ દામિની, વીર મને અતિ આનંદે ॥૧॥

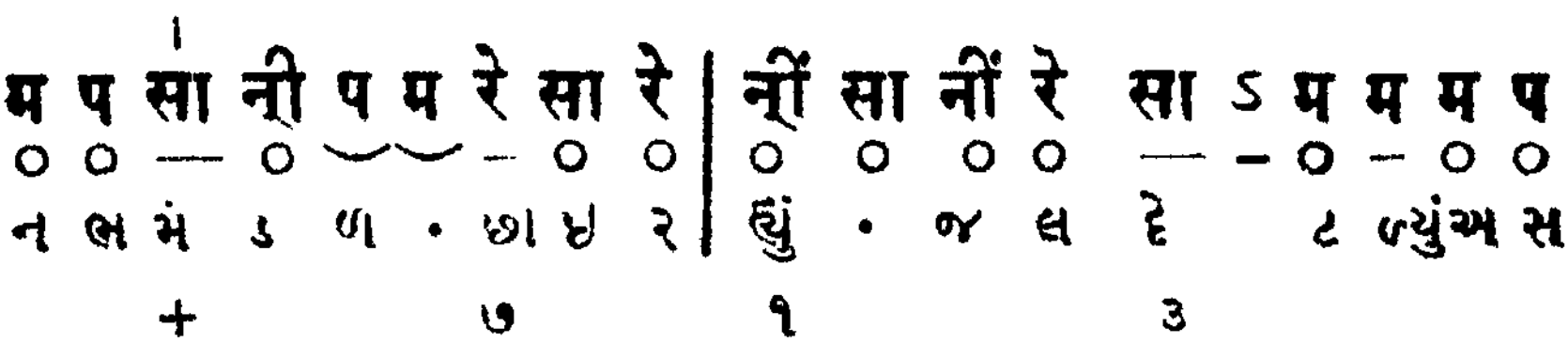

રાગ કાફી

આ એક સંપૂર્ણ રાગ છે. તેમાં ગંધાર નિષાદ કોમલ છે. કાફી રાગના બે ત્રણ પ્રકાર છે. બીજા પ્રકારમાં બે નિષાદ આવે છે. ત્રીજા પ્રકારમાં બે ગંધાર બે નિષાદ આવે છે. આ પ્રાચીન રાગ છે. આ રાગની પ્રકૃતિ ગંભીર ન હોવાથી આમાં ખ્યાલ ધ્રુપદ ગાવાનો રિવાજ નથી, પણ નાના નાના ગાયનો અથવા હોરી વધારે ગવાય છે. વાદી પંચમ અને સંવાદી રિષભ છે. આ રાગમાં કરુણશ્રૃંગાર રસ છે. રેગૂમપમપ, આ સ્વરોથી રાગની કલ્પના આવી જાય છે. આ રાગના સ્વરોમાં થોડા થોડા ફેરફાર કરીને ગુણીજનોએ અનેક પ્રકાર ઉત્પન્ન કર્યા છે. સવાર સિવાયના કોઇપણ સમયે આ રાગ ગવાય છે.

આરોહ અવરોહ

सारेग़मपधनीसां सांनीधपमग़रेसा

રાગ વિસ્તાર

૧ सारेग़, मप, मपमग़रेग़रेसा

૨ रेग़मपमप, मपधपग़रे, रेग़मग़रेसा

૩ रेग़मपधनी, धपमग़रे, पमधपमपमग़रे, पमग़रे, मग़रेसा नींधंनींसा

૪ रेग़मपधनी, धपधसां, सांनीधपमग़रे, रेपमपग़रे, रेग़पम ग़रे, रेग़मग़रेसा

૫ रेग़मपधनीधप धनीसां नीधसा, पधसारेग़रे, ग़रेसा, नीध-सा, नीसांनीधप मपधनीधपमग़रे, रेग़मप, मग़रेमग़रेसा

સરગમ-એકતાલ

सा	रे	ग़	सा	रे	ग़	म	प	प	नी	ध	प	सां	नी	ध	प	ध	प	म	ग़
०	०	०	—	०	–	०	–	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१		+	३		+	५	६		१		+		३		+		५		६

रे	म	नी	ध	नी	प	ध	म	प	म	ग़	रे	सा	प	ध	नी	ध	प	म	प
०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
	१		+		३		+		५		६		१		+		३		+

ध नी सा सा | ध नी सा रे ग रे सा नी ध प | सा नी ध
० ० ० — | ० ० ० ० ० ० — ० ० ० | ० ० ०
५ ६ १ + ३ + ५ ६ १ +

ध प ध प म ग रे सा |||
० ० ० ० ० ० ० —
३ + ५ ६

રાગ કાફી

લક્ષણ ગીત નં. ૨૧ ત્રિતાલ

ગાવત કાફી સુરાગિની જન, મૃદુલ ગ–ની સુર જાતી પૂરન—અત્રા૦ ૫–રી વાદી સંવાદી સુંદર, અતહી સુહાવની લાગત નિસદિન ॥૧॥

सा रे रे ग म म | प ऽ म प ध नी ध प ध सा सा रे नी ध
— ० ० — ० ० | — ० ० ‿ ‿ ० ० ० ० ० ० ० ० ० ०
ગા વ ત કા ફી સુ | રા ગિ ની • • જ ન મૃ દુ લ ગ ની •
+ ૭ ૧ ૩ + ૭

म प | प ध नी ध प म ग रे सा || प रे रे म ग रे | सा सा
० ० | ‿ ‿ ० ० ० ० ० ० ० || ० — — ० ० ० | — ०
સુ ૨ | જ • • તી • પૂ • ૨ ન || ૫ રી વા દી સં • | વા દી
૧ ૩ + ૭ ૧

रे नी ध म प ध सा सा रे नी ध म प | प ध नी ध प म
० ० ० ० ० ० ० ० ० ० ० ० ० | ‿ ‿ ० ० ० ०
• સું • ૬ ૨ અ ત હી સુ હા • વ ની | લા • • ગ ત નિ
૩ + ૭ ૧ ૩

ग् रे सा ||
० ० ०
સ દિ ન

રાગ કાફી [બે ગંધાર બે નિષાદ પ્રકાર]

ગીત નં. ૨૨ ત્રિતાલ

આઇ ઋતુ ફુલવનકી, સુંદર ધુન કોકિલકી, ફૂલી ફૂલી ફુલવારી પાલવ નવ સોહનકી—અંત્રા૦ મંદ મંદ બહત પવન, અત સુગંધ સકલ ભુવન, પ્રભુદિત મન હોત જગત ઋત બસંત જીવનકી ॥૧॥

प म ध प ग् रे सा रे ग् ग् म म प | ग ग म ग म म ध प
○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ — | — ○ ○ ○ ○
આ • • • ઇ • ઋ ત ફુ લ વ ન કી | સું દ ર ધુ ન કો • •
૧ + ૩ + ૫ ૬ ૧ + ૩ +

म रे ग् रे | ग् रे म ग् रे सा ग् रे सा धं नीं सा | म प ध
○ ○ — | — ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ — | — ○ ○
• કિ લ કી | ફુ લી ફુ • લી ફુ • લ • વા • રી | પા લ વ
૫ ૬ ૧ + ૩ + ૫ ૬ ૧ +

नी सां प ध प म ग् रे सा रे || म म प ध नी नी सां नी
○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ | — ○ — ○ ○ ○ ○ ○
ન વ સો • • • હ ન કી • | મં દ મં દ બ હ ત પ
+ ૫ ૬ ૧ + ૩ + ૫

રાગ કાફી

ગીત નં. ૨૩ ત્રિતાલ

ધન ભાગનકી પ્રિજ સુંદરી, નિત નિરખ નિરખ હરી
પાવત સુખ જેહિ વિમલ મૂરત સુર ધ્યાન ધરી—અંત્રા૦
સુધા સમ બૈન નૈન કમલસે, કોમલ ચિતવન મોહત ચિત ૧

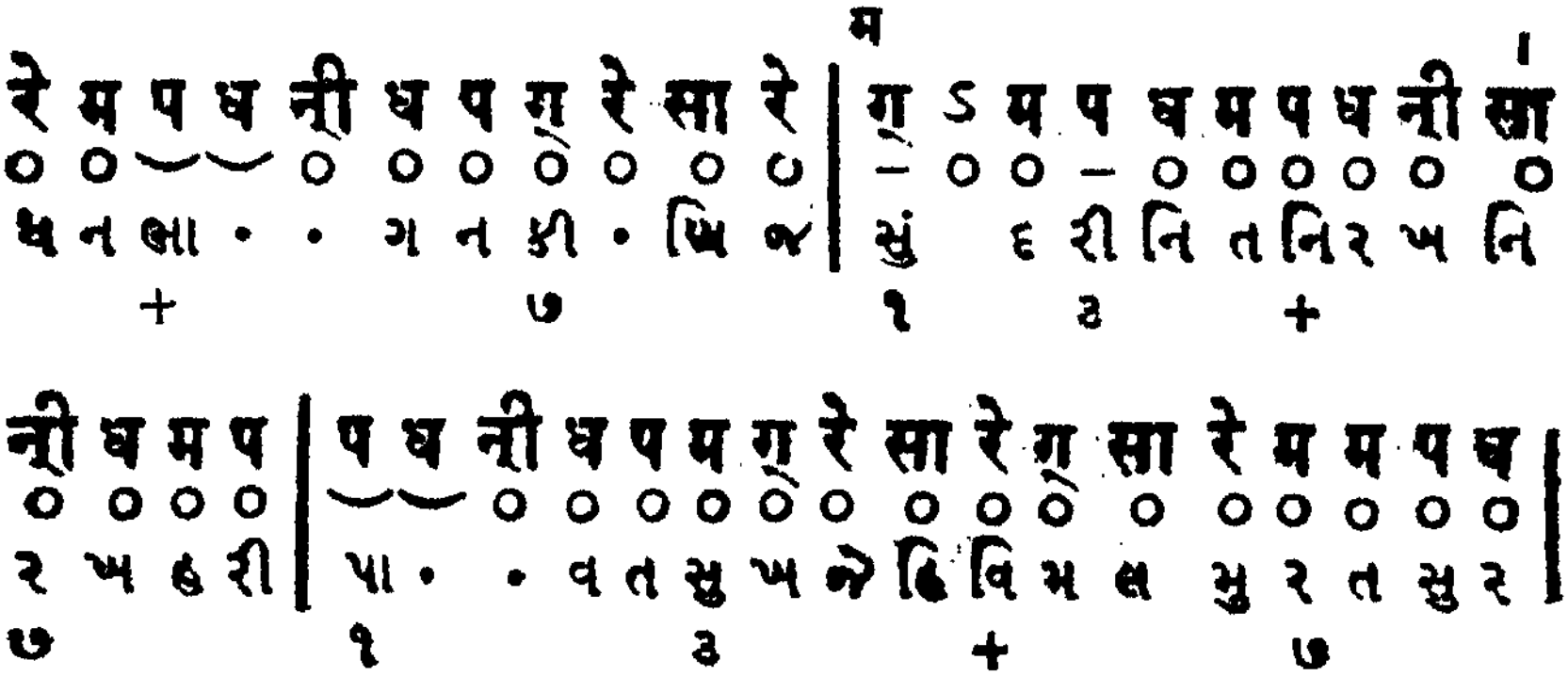

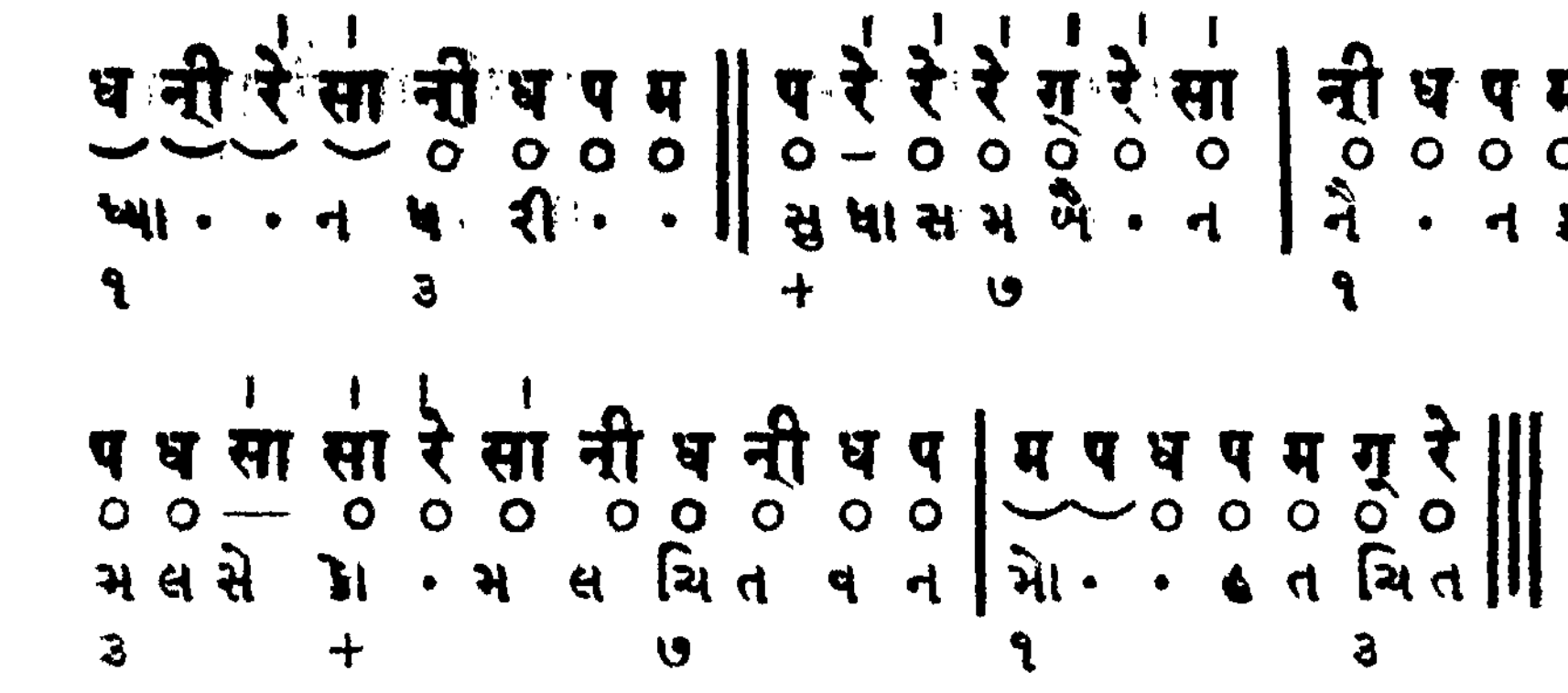

રાગ કાફી

ગીત નં. ૨૪ ત્રિતાલ

મધુર બંસી રવ સાંભળી કાને, ગોપી જાય ત્યાં ગૃહ સુખ છોડીને—અંત્રા૦ જ્યાં સકળ સુખ રહ્યાં સઘન મળી, મોર મુગુટવાળા વનમાળી, મૂર્તિ શામળી શોભતી વ્રજ વને ।।૧।।

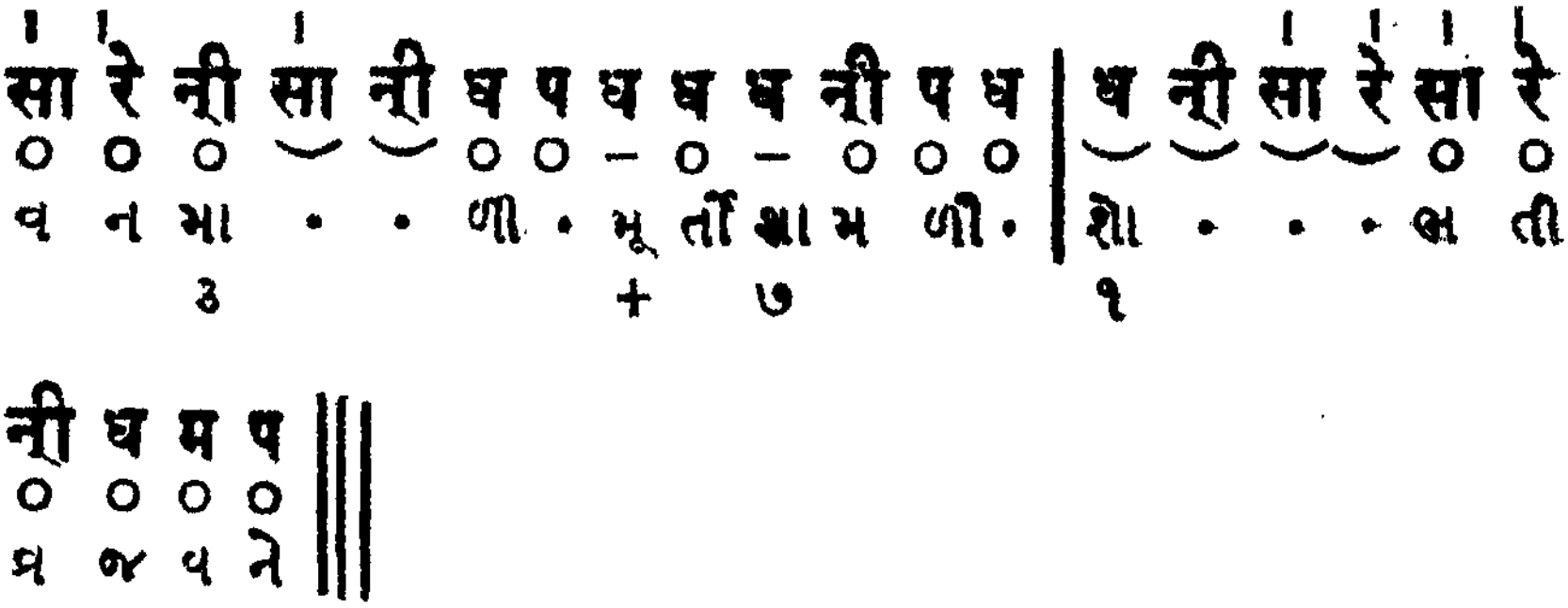

રાગ આસાવરી

આ એક સુપ્રસિદ્ધ પ્રાચીન રાગ છે. આની રચના ઘણીજ મધુર હોવાથી દરેકને આ રાગ સહેલાઇથી આવડે છે. ભક્તિભાવયુક્ત કરુણરસ અને કરુણ શૃંગર પોષક આ રાગ છે. આ રાગમાં ગંધાર ધૈવત નીષાદ કોમલ છે. આરોહમાં ગંધાર, નીષાદ વર્જ છે, પણ તાન લેતી વખતે આરોહમાં નિષાદ "મપનીસા" આમ આવે છે. છતાં રાગ હાની થતી નથી એ ધ્યાનમાં રાખવા જેવી બાબત છે. આસાવરીમાં વાદી સ્વર ધૈવત અને સંવાદી સ્વર ગંધાર મનાય છે. ગાન સમય પ્રાતઃકાલ છે. "મપધ્મપગ્" આ સ્વરોથી આસાવરી ઓળખી શકાય છે.

આરોહ અવરોહ

ની । । મ
સારેમપધ્સા સાનીધ્પમપધ્મપગ્ , રેસા

રાગ વિસ્તાર

૧ સાધ્ંધ્ંસા

૨ સારેમ, પગ્ સારેસા

૩ સારેમપધ્ધ્પ, ધ્મ, પધ્મપગ્, સારેપગ્ , રેસા

૪ सारेमपध्धनीध्प, ध्म, मपनीध्पध्म, पध्मपग्, सारेपग्, रेसा

૫ सारेमप ध्ध् सा, रेनीध्प, मपनीध्प, ध्म, पनीध्पग्, सारेपग्, रे, सा,

૬ म पनी सा रे ग्, रेसा, रेनीध्प, ध्म, म पसाध्प, ध्म, मपनीध्प, मपध्मपग्, रेसा

સરગમ–ત્રિતાલ

प	ध	म	प	ग्	रे	सा	रे	म	म	प	नी	ध्	प	रे	ग्	सा	रे	म	प
०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	—	—	०	०	०	०	०	०
+				७				१				३		+				७	

ध्	सा	रि	नी	सा	ध्	प	ध्	म	म	म	म	प	प	प	ध्	ध्	सा	सा	
०	०	०	—	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	—		०	—	०	
		१			३				+			७				१			

रे	नी	सा	रे	ग्	रे	सा	नी	ध्	प	रे	म	प	ध्	सा	सा				
०	०	—	०	—	०	०	०	०	०	०	०	०	—	—					
३		+		७				१			३								

રાગ આસાવરી

ગીત નં. ૨૫ ત્રિતાલ

આસાવરી રાગિની મધુર, મૃદુલ સુર ગ, ધ, ની, ચઢત ગ–ની વરજ—અંત્રા૦ થાટ સોહ શ્રૃંગાર કરૂણ રસ, ધગ વાદી સંવાદી કહ અસ, ગુનીજન ગાવત દ્વિતીય પ્રહર દિન સુધર ॥૧॥

, रे म प सा | ध् प ध् म प नी ध् प ग् रे सा ग् ग् ग् रे सा |
० ० ० – ० | ० ० ० ० ० ० ० ० ० ० ० ० ० ० ० ० |
• આ • સા વ | રી • • રા • ગિ ની • મ ધુ ર મૃ દુ લ સુ ર |
૭ ૧ ૩ + ૭

रे रे सा सा सा सा सा सा नी सा रे सा नी ध् प || म प ध्
० ० ० ० ० ० ० ‿ ‿ ‿ ‿ ‿ ‿ ‿ ‿ ‿ – ० –
ગ ધ ની ચ ઢ ત ગ ની • વ • ર • જ • || થા ટ સો
૧ ૩ + +

ध प ध् | सा सा सा रे नी सा सा ध् ध् प ध् सा सा रे |
० ० ० | — ० ० ० ० ० ० ० ० ० ० — ० ० |
હ શ્રૃં • | ગા ર ક રૂ ણ ર સ ધ ગ વા • દી સં • |
૭ ૧ ૩ + ૭

सा रे ग् रे सा नी सा ध् प ग् ग् ग् ग् रे सा सा | सा रे नी
‿ ‿ ० ० ० ० ० ० ० ० ० ० ० – ० ० | ० ० ०
વા • • દી • ક હ અ સ ગુ ની જ ન ગા વ ત | દ્વિ તિ ય
૧ ૩ + ૭ ૧

सा ध् प म प ध् प ग् रे सा |||
० ० ० ‿ ‿ ‿ ‿ ० ० ० |||
પ્ર હ ર દિ • ન • સુ ધ ર |||
૩ +

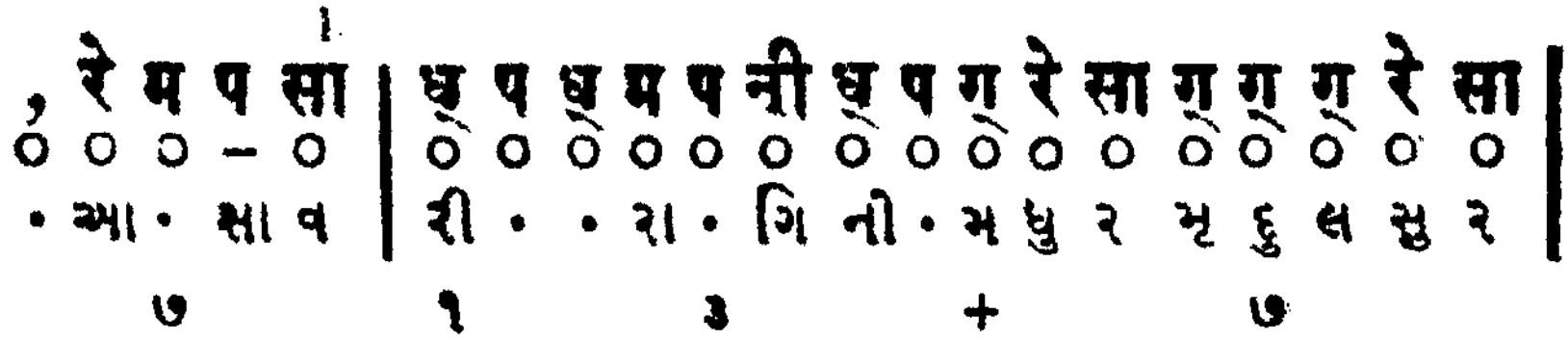

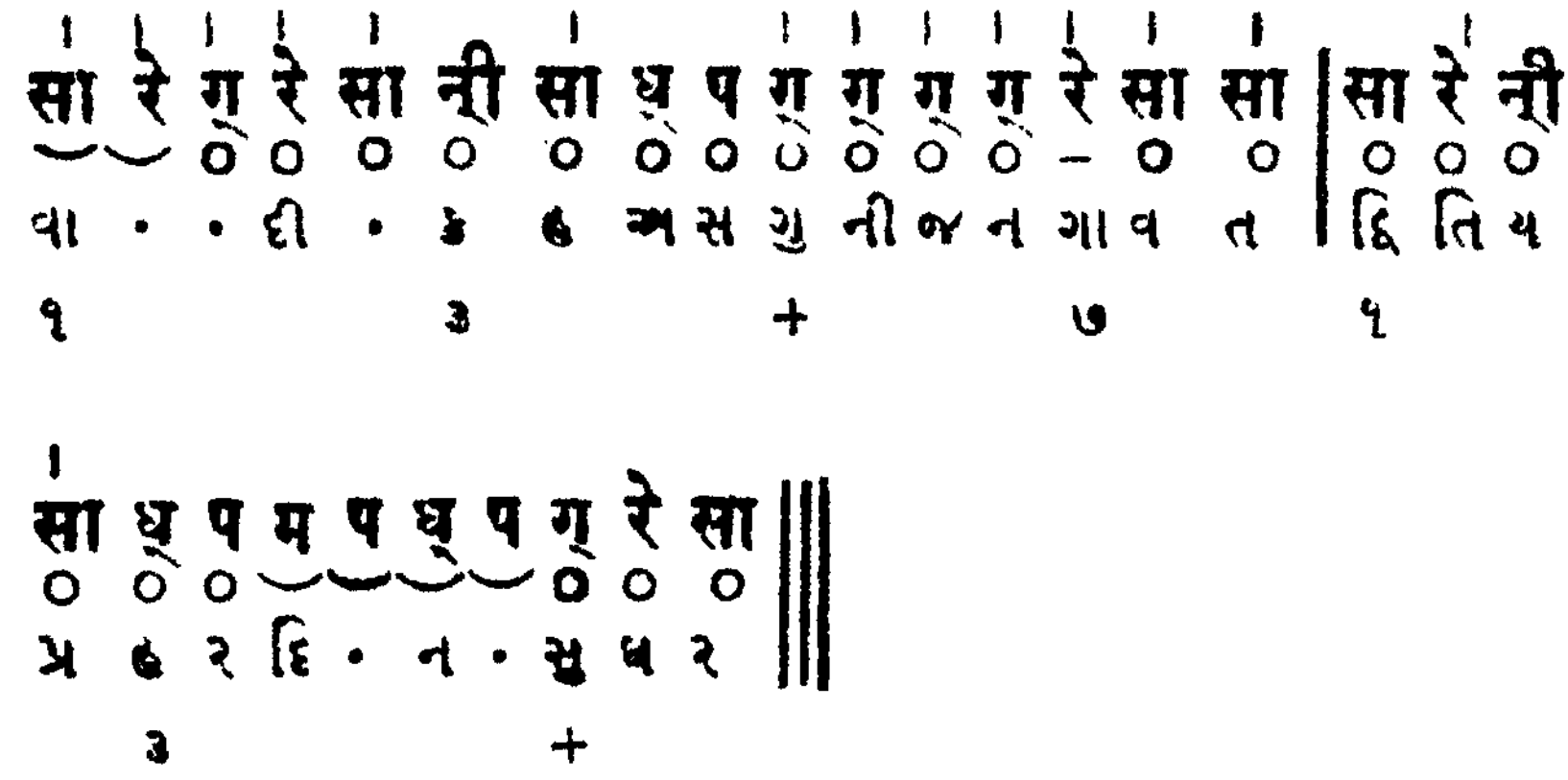

રાગ આસાવરી

ગીત નં. ૨૬ ઝપતાલ

સુમિર મન નામઠેા, તજ સકલ કામઠેા, કરત ભવ ॥૨ અરૂ હેત હરિ ચરનઠેા—અંત્રા૦ મૃદુલ ચિત ભગવાન, પ્રેય ભગત જસ પ્રાન, કહુ માન, જાણ માન, મન મિતર ॥૨ ધ્યાન ॥૧॥

ग़	सा	सा	सा	नी	रें	सा	ऽ	ध़	प	ध़	म	ऽ	रे	म	प	ध़	म	प	ऽ	सा	रे	सा	रे
—	—	—	०	०	‿	०	‿	—	—	—	—	—	—	—	०	०	—	—	—	—	—	—	—
સુ	મિ	ર	મ	•	ન	•		ના	•	મ	ઠેા	•	ત	જ	સ	•	ક	લ		૧	કા	મ	ઠેા
૧		૩			+			+		૮			૧		૩					+		૮	

ग़	ऽ	रे	सा	रे	सा	ध़ं	ध़ं	ध़ं	सा	सा	रे	म	प	ध़	ध़	ध़	ग़	रे	सा	रे	नी	सा	ध़
—	‿	०	०	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
॥		મ	•	ઠેા	•	ક	ર	ત	ભ		વ	પા	•	૨	અ	૩	દે	•	ત				
+		૮				૧		૩			+		૮				૧		૩				

ग़	सा	रे	नी	सा	ध़	म	प	‖	म	प	प	ध़	ध़	सा	सा	रे	नी	सा					
—	—	—	—	—	—	०	०	‖	—	—	—	—	—	—	—	०	०	—					
ક	રી	ચ	ર	ન	ઠેા	•	•	‖	મૃ	દુ	લ	ચિ	ત	ભ	ગ	વા	ન	•					
		+		૮				‖	૧		૩		+		૮								

ग़	प	ध़	सा	सा	रे	सा	रे	ग़	रे	नी	ध़	प	ग़	ग़	रे	सा	सा						
—	—	—	—	—	—	‿	‿	०	—	—	—	—	—	—	—	—	—						
•	પ્રિ	ય	ભ	ગ	ત	જ	•	•	સ	પ્રા	•	ન	ક	કુ	મા	•	ન						
	૧		૩			+				૮			૧		૩								

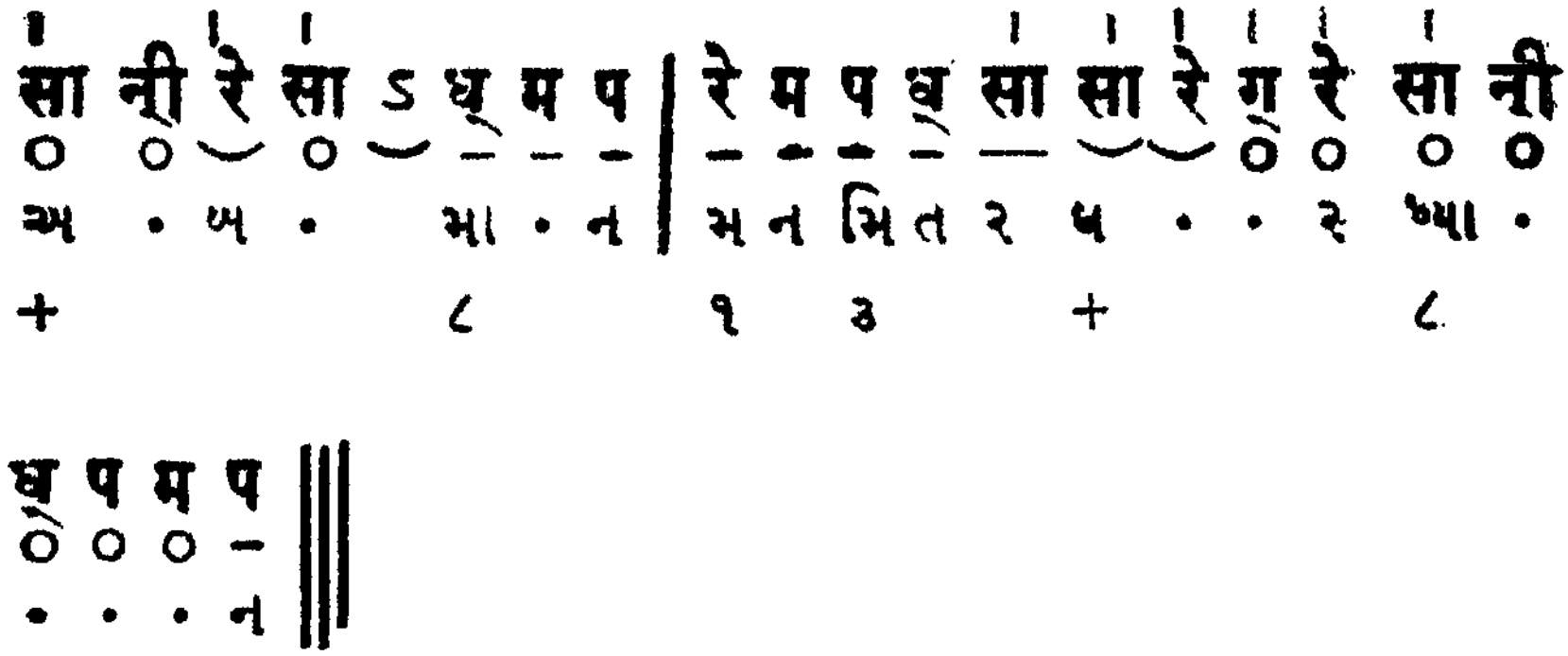

રાગ આસાવરી

ગીત નં. ૨૭ ત્રિતાલ

કા-હ્ન ન કર મોસે રાર અબહી, જા કહિ હો પુકાર લંગર ઝગર, ગગરિયા મોરી દી-હી ડાર—અંત્રા૦ અંછારા ગહિલો જા જસોદા સો કહી જા, અપને લંગર ઘીટ કો સભાલે ॥૧॥

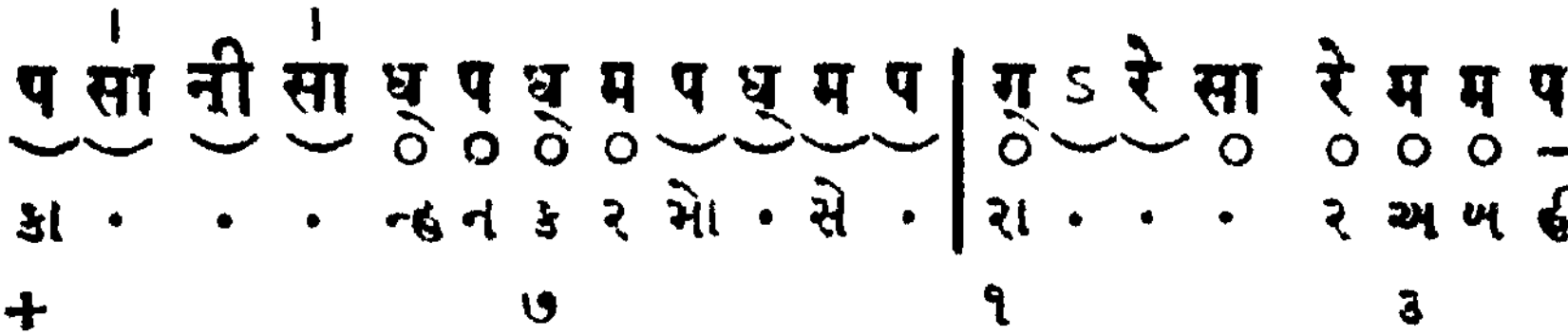

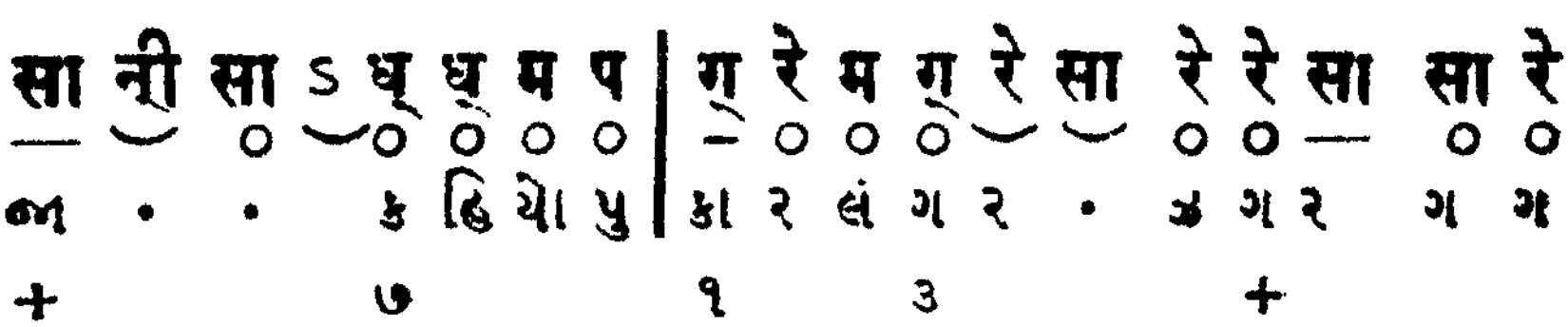

રાગ આસાવરી

ગીત નં. ૨૮ ત્રિતાલ

પ્રખર તાપ રવીનો સો વિરમ્યો, કાં ન તનય પ્રિય મુજ ગૃહ આવ્યો—અંત્રો૦ પાછી ફરી ધેનુ વનમાંથી, બાળ મિત્ર જે હતા સંગાથી, કહે છે હરી ધરા મહિ હુવ્યો ।।૧।।

રાગ બાગેશ્રી

આ પ્રાચીન અને સુપ્રસિદ્ધ રાગ છે. આને "વાગીશ્વરી" એમ પણ કહે છે. આમાં ગંધાર, અને નિષાદ કોમલ આવે છે. આરોહમાં ઋષભ પંચમ અલ્પ પ્રમાણમાં આવે છે. પ્રકૃતિ ગંભીર છે. શ્રૃંગાર અને શાંત રસ દેખાય છે. આરોહમાં પંચમ સીધો આવતો નથી. અવરોહમાં "નીધમપ્ધ" આવી રીતે આવે છે. આ રાગમાં પંચમનું પ્રમાણ તદ્દન થોડું છે. જો પંચમને એકદમ વર્જ કરીએ તો બાગેશ્રીનું સ્વરૂપ કાયમ રહી શકે છે. વાદી મધ્યમ છે અને સંવાદી ષડ્જ છે. આ રાગમાંથી ગુણીજનોએ ઘણા પ્રકાર ઉત્પન્ન કર્યા છે, ગાવાનો સમય રાત્રીનો છે. "ધંનીસામ" આ સ્વરોથી રાગનું સ્વરૂપ ખડું થાય છે.

આરોહ અવરોહ

સાગ્મધનીસા સાનીધમપધગ્ રેસા

રાગ-વિસ્તાર

૧ ધંનીસામ, ગ્, રેસા

२ धंनींसाम, मधम, मधधग्, रे, सा

३ साम, ग्रेग्म, मधनीध, म, मधध, ग्म, मग्रेसा

४ ग्मधनीध, मधनीसानीध, धनीध, म, ग्, रेग्म, साम ग्रेसा, नींसाधंनींसा

५ ग्मधनीसा, रेसानीसानीध, सानीधम, पधमग्रेम, ग्, मग्रेसाधंनींधंसा

સરગમ-ત્રિતાલ

सा	नी	ध	सा	नी	ध	म	ध	सा	नी	ध	प	म	ग्	रे	सा	नीं	सा
०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
+			७			१		३				+					

रे	धं	नीं	सा	ग्	म	ध	नी	ध	म	ग्	रे	सा	ग्	म	म	ध	नी	ध
०	—	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
	७					१		३					+					७

नी	सा	नी	ध	म	ध	नी	सा	म	ग्	रे	सा	नी	रे	सा	नी	ध	म	ग्	रे	सा
०	०	०	—	०	०	०	—	०	०	०	—	०	०	०	०	—	०	०	०	—
			१		३			+		७					१					

३

રાગ બાગેશ્રી

લક્ષણ ગીત નં. ૨૬ ત્રિતાલ

બાગેસરી મધુર રાગિની, મૃદુલ ગની મધ્યમ અંશ સુહાત,
પ્રથમ સુર કરત રૂચિર સંવાદ—અંત્રા૦ રસવાહિની શૃંગાર
કરૂણ, સમય નિસજ્જન ગુની હરખી ॥૧॥

રાગ બાગેશ્રી
ગીત નં. ૩૦ ત્રિતાલ

પાયલ બાજે ઝાંઝર પ્યારે, કૈસે આવું તોરે મિલના રે—અંત્રા૦ જાગ રહી મોરી સાસ નનંદરી, જીયા ડર પાવત રૈન અંધેરી ।।૧।।

રાગ બાગેશ્રી
ગીત નં. ૩૧ ત્રિતાલ

ઋતુ બસંત આજ ફૂલ રહીલી, કુસુમ બકુલ મોગરા ચમેલી—અંત્રા૦ નૂતન પલ્લવિત ઘોહત તરુવર, કૂજત કોકિલ પંચમ સુરવર, શીતલ મંદ સુગંધ પવન બહ, પૂરનચંદ્ર લખી હોત મુદિત મન ।।૧।।

सा ध ध प ध नी नी ध म | म प ध प ग् ग् रे सा सा सा
○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ | ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○
ઋ તુ બ સં • • ત આજ | ફૂ • લ ર હી • લી • કુ સુ
+ ૭ ૧ ૩ +

सा रे नीं सा धं नीं | सा म म म प ध प ग् रे || म म प ग
○ ○ ○ ○ ○ ○ | ○ – ○ ◡ ◡ ◡ ◡ ○ ○ || ○ ○ ○ ○
મ બ કુ લ મો • | ગ રા ચ મે • • • લી • || નૂ ત ન પ
૭ ૧ ૩ +

रे ग् म म | म ध नी सा सा सा सा सा रे सा रे सा नी
○ ○ ○ ○ | – ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ◡ ◡
• લ વિ ત | સો હ ત ત રૂ વ ર ફૂ • જ ત કો •
૭ ૧ ૩ ૭

सा नी ध | म प ध प ग् रे ग् म ध नी सा म ग् रे सा सा |
○ ○ ○ | ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ |
• કિ લ | પં • ચ મ સુ ર વ ર શી • ત લ મં • દ સું |
૧ ૩ + ૭

नी सा ग् रे सा नी सा नी ध ग् म ध सा रे नी ध | म ध
◡ ◡ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ — ○ ○ ○ | ◡ ◡
ગં • • ધ પ વ ન બ હ પુ ર ન ચં દ લ ખી | હો •
૧ ૩ + ૭ ૧

नी सा नी ध ग् ग् रे सा |||
◡ ◡ ○ ○ ○ ○ ○ ○ |||
• • ત મુ દિ ત મ ન |||
૩

રાગ બાગેશ્રી

ગીત નં. ૩૨ ત્રિતાલ

શશી પૂર્ણ ઉગ્યેા એવેા ગગને, ખિલવે ચકેારેા કમળ દળેાને, વિરહી મતને તાપદશેા—અંત્રેા૦ શીતળ મંદ પવન તરૂ ઝુલવે, કુસુમ સુગંધ ફેારી મન રીઝવે, શ્રમિત જીવને જીવન શેા ॥૧॥

ધ પ પ ધ ની ધ પ ગ ગ રે સા | મ ધ પ ધ સા સા સા સા
૦ ૦ ‿ ‿ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ | – ૦ ‿ ‿ ~ ૦ ૦ ૦
શ શી પૂ . . ર્ણ ઉ ગ્યે . એ . | વે ગ ગ . ને ખિ લ વે

\+ ૭ ૧ ૩ +

રે ની ની ધ મ | પ ધ પ મ ગ રે મ મ મ ધ ધ ની પ ધ |
૦ ૦ ૦ ૦ ૦ | ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ – ૦ ૦ – ૦ ૦ ૦ ૦
ચ કે૦ . રે૦ . | ક મ ળ દ ળે૦ . ને વિ ર હી મ ન ને .

૭ ૧ ૩ + ૭

ધ ની સા રે સા રે ની ધ પ ‖ મ મ મ ધ ની ધ ની | સા સા
‿ ‿ ‿ ‿ ૦ ૦ ૦ ‿ ‿ ‖ – ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ | ૦ ૦
તા . . . ૫ દ શે૦ . . ‖ શી ત ળ મં . દ ૫ | વ ન

૧ ૩ + ૭ ૧

સા સા ની ધ ની સા ધ ની સા મ ગ રે સા ની સા | રે ગ રે
૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ‿ ‿ | ‿ ‿ ૦
ત ૩ ઝુ . લ વે કુ સુ મ સુ ગં . ધ ફે૦ . | . . રી

૩ + ૭ ૧

4

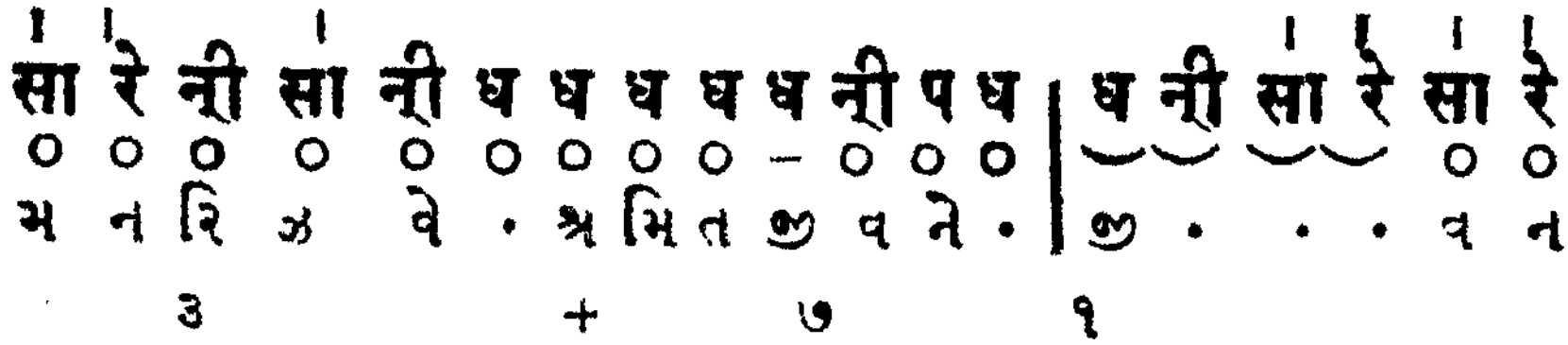

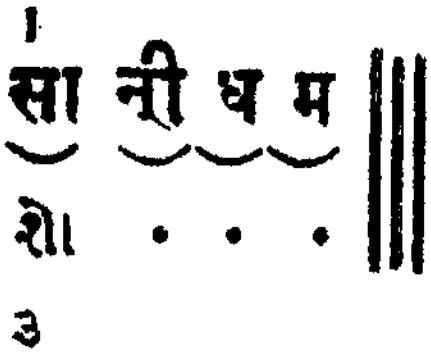

રાગ દુર્ગા

આ એક આધુનિક રાગ છે. પ્રાચીન ગ્રંથોમાં આ રાગ દેખાતો નથી. કર્ણાટકી સંગીતમાં આ મેલનો એક રાગ છે તેથી અનુમાન બાંધી શકાય છે કે કર્ણાટકી સંગીતમાંથી હિંદુસ્તાની સંગીતમાં આ રાગ આવ્યો હશે. આ રાગમાં થોડા થોડા ફેરફાર કરવાથી ઘણા રાગો ઉત્પન્ન થઈ શકે છે. આ રાગમાં બધા સ્વરો શુદ્ધ આવે છે. ગંધાર, અને નિષાદ સ્વર વર્જ્ય છે. વાદી ધૈવત સંવાદી રિષભ છે. જાતી ઔડવ છે. પ્રકૃતી ગંભીર હોવાથી સાંધિક ઇશ્વર પ્રાર્થના માટે આ રાગ બહુ અનુકુળ છે. રિષભ, પંચમ, ધૈવત આ ત્રણે સ્વરો રાગના પ્રાણ સમાન છે. રેપ, મપધમરે સ્વરોથી રાગનું સ્વરૂપ બહુ કરી શકાય છે, પ્રચારમાં દીવસ, રાત્રે ગવાય છે.

આરોહ–અવરોહ

રાગ વિસ્તાર

૧ સા, ધંધંસા

२ सारे, मरे, सारेधंसा,

३ रेपमप, पधमरेसारे, धंसा

४ रेमपध, पध, पमरेसारे, मरेधंसा

५ सारेमपध, सा, धसारे, साधम, पधमरे, धंसा,

६ मपधसारेधसा, रे, साधम, पधपमरे, मपध, मरे, पमप धमरे, सारेधंसा,

સરગમ-ત્રિતાલ

प	ध	प	म	रे	सा	रे	‖	धं	सा	रे	प	म	प	ध	प	ध	म	प	ध	सा	‖
०	०	०	—	०	०	०		०	—	०	०	०	—	०	०	०	—	०	०	०		
+		७						१			३			+			७					

रे	सा	ध	प	म	रे	सा	‖	म	म	प	ध	सा	ध	सा	‖	ध	सा	रे	म	रे	‖
०	—	०	०	०	०	०		०	०	०	०	०	०	—		०	०	०	०	०		
१		३						+				७				१				३		

सा	रे	सा	रे	सा	ध	सा	ध	प	ध	‖	प	म	प	म	रे	म	रे	सा	‖					
०	—	०	०	०	०	०	०	०	०		०	०	०	०	०	०	०	०						
		+				७					१				३									

રાગ દુર્ગા

લક્ષણ ગીત નં. ૩૩ એકતાલ

ગાવત દુરગા રાગિની ઓડવ સુર શુદ્ધ બની, વરજીત ગ–ની અત શોભિની—અંત્રા० વાદી સુર વર ધૈવત, સંવાદી દ્વિતિય કહત, ધીર વીર અત ગંભીર, સમય કહત દિન જામિની ॥૧॥

ધ	મ	મ	પ	ધ	મ	રે	સા	ધં	સા	રે	મ	મ	પ	પ	પ	મ	પ	ધ	પ
–	૦	૦	૦	૦	–	૦	૦	૦	૦	–	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	–
ગા	વ	ત	દુ	ર	ગા	રા	•	ગિ	ની	ઓ૩	વ	સુ	ર	શુ	•	ક્ષ	ણ	ની	
૧	+		૩		+	૫		૬		૧	+		૩		+		૬			

ધ	સા	ધ	રે	સા	ધ	પ	ધ	મ	પ	ધ	પ	મ	રે	સા	રે	મ	મ	પ	ધ
૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	‿	‿	‿	‿	‿	‿	‿	‿	–	–	૦	૦
વ	ર	જી	ત	ગ	ની	અ	ત	શો	•	•	•	ભિ	•	ની	•	વા	દી	સુ	ર
૧		+		૩		+		૫				૬				૧	+		૩

સા	ધ	સા	સા	સા	ધ	સા	રે	સા	રે	સા	ધ	પ	મ	ધ	મ	પ	મ
૦	૦	—	૦	૦	–	—	–	૦	૦	૦	૦	૦	૦	–	૦	–	૦
વ	ર	મૈ	વ	ત	સં	વા	દી	દ્વિ	તી	ય	ક	હ	ત	ધી	ર	વી	ર
+		૫		૬	૧	+		૩	+		૫		૬	૧	+		૩

ધ	પ	મ	રે	સા	ધં	સા	રે	મ	પ	ધ	ધ	સા	ધ	સા	રે	સા	ધ	પ	મ	પ
૦	૦	૦	–	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	‿	‿	‿	‿	‿	‿	‿	‿
અ	ત	ગં	ભી	ર	સ	મ	ય	ક	હ	ત	દિ	ન	યા	•	•	•	મિ	•	ની	•
+		૫		૬	૧	+		૩	+		૫						૬			

રાગ દુર્ગા

ગીત નં. ૩૪ ત્રિતાલ

ભુવનકે મમ પ્રાન સખારે, સુંદર માધવ નંદ દુલારે —અંત્રા૦ તન મન ધન સબ તુમપર વારે, છાંડ દિયે સુખ જેહિ જન પ્યારે ॥૧॥

રાગ દુર્ગા

ગીત નં. ૩૫ ત્રિતાલ

મન મોહન જા જા હોરી ખેલન, કરન પિચકારી લૈ હો રંગ ભરિલી—અંત્રા૦ રંગ ભરી મૂરત મોહનકી અત, પ્યારી લાગી મોરે નૈનનકો રસીલી ॥૧॥

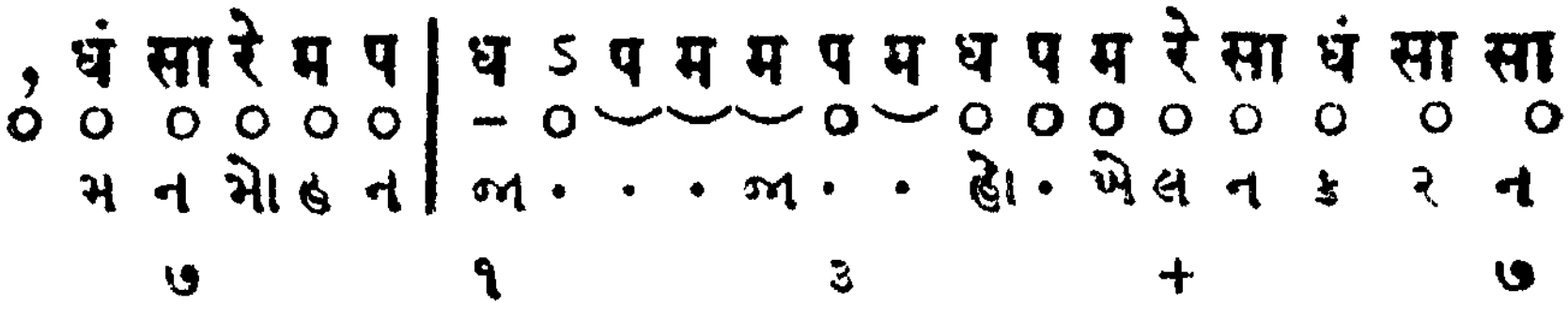

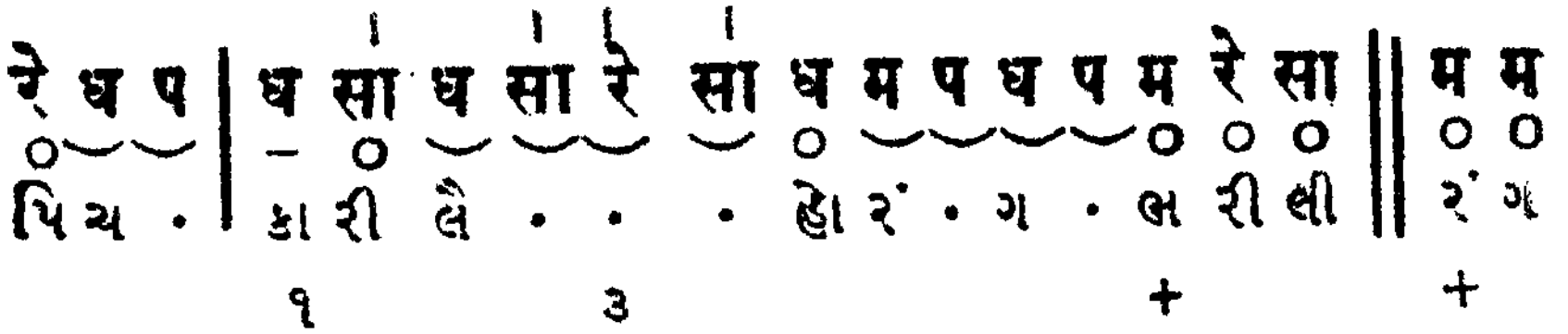

રાગ દુર્ગા

ગીત નં. ૩૬ ત્રિતાલ

અખિલ જગત જનની તું દેવી, મહિષાસુર મર્દિની, ભવ તારિણી, ત્રિવિધ તાપ મનના દે શમવી—અંત્રો૦ અસુર પતિત મય થઈ આ ધરણી, ભાવ ભક્તિ હરિ સેવા ન કણી, દલન કરી અરી મન દે રિઝવી ॥૧॥

प ध प म रे सा रे प म | प ऽ म प ध सा ध प म म ध प
○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ‿ ‿ | – ○ ○ ‿ ‿ ○ ‿ ‿ ○ ○ ‿ ‿
અ ખિ લ જ ગ ત જ ન • | ની તું દે • • વી • • મ હી •
\+ ૭ ૧ ૩ +

ध म म रे सा | रे प म रे सा धं सा सा रे म रे म प म प ध |
– ○ ○ ○ ○ | ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ |
શા સુ ર મ • | દિં ની ભ વ તા • રિ ણી ત્રિ વિ ધ તા • પ મ ન |
૭ ૧ ૩ + ૭

ध सा ध सा रे सा ध प म प ऽ || म म म प प प ध प ध |
○ ○ ‿ ‿ ‿ ‿ ○ ○ ‿ ○ ‿ || ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ‿ ‿ |
ના • દે • • • શ મ વી • || અ સુ ર પ તિ ત મ ય • |
૧ ૩ + ૭

सा सा सा ध रे सा ध सा ध सा सा रे सा | ध सा रे सा
○ ○ — ○ ○ — ○ ○ ○ — ○ ○ ○ | ‿ ‿ ‿ ‿
થ ઈ આ ધ ર ણી ભા • વ ભ ક્તિ હ રી | સે • • •
૧ ૩ + ૭ ૧

ध प म ध प रे म रे सा रे म प ध | ध सा ध सा रे सा ध
○ ○ ○ ○ – ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ | ○ ○ ‿ ‿ ‿ ‿ ○
વા • ન ક ણી દ લ ન ક રી • અ રી | મ ન દે • • • રી
૩ + ૭ ૧ ૩

प म प ऽ |||
○ ‿ ○ ‿
ઝ વી •

રાગ ભૈરવી

આના જેટલી સુપ્રસિદ્ધ રાગીણી બીજી કોઈ નથી. પ્રાચીન ગ્રંથોમાં ભૈરવી રાગમાં રે,ગ,ધ,ની, કોમલ કહે છે. અથવા આના બધા સ્વરો કોમલમાં ગાવાનો પ્રાચીન રિવાજ છે પણ આજકાલ ગુણીજનો પોતપોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે બાર સ્વરો દાખલ કરીને ગાય છે અને તે મધુર લાગે છે. આ રાગીનીને જલસાના અંતમાં ગવાય છે. તેની પછી કોઇ પણ રાગ ન ગવાવો જોઇયે એવો ગુણીજનોના મત છે. આ પુસ્તકમાં રે ગ ધ ની કોમલવાળા ગીતો લખ્યાં છે. અને તે તેનું ખરૂં સ્વરૂપ છે. ભૈરવીના સ્વરોમાં ગુણીજનોએ ઘણા પ્રકાર નક્કી કર્યા છે. વાદી ધૈવત સંવાદી ગંધાર, ગાવાનો સમય "भैरवी सर्वदा सुखदायिनी" એ પ્રમાણે કોઇ પણ સમયે ગાઇ શકાય છે. પણ શાસ્ત્રોક્ત સમય પ્રાતઃકાલ છે.

આરોહ અવરોહ

सारे॒ ग॒मपध॒नीसा सा॒नीध॒पम॒ग॒रे॒सा

રાગ-વિસ્તાર

૧ सा, ध॒ंनींसारे॒सा । रे॒, सानींध॒ंनींसारे॒, सा

૨ साग॒मप, ध॒पमप, ध॒मपध॒प, ध॒पग॒म, ग॒रे॒सा

૩ नींसागमपध॒प, नीध॒पमप, ध॒पमग॒म, साग॒मप, मग॒रे॒सा नींध॒ंनींसा

૪ ग॒मध॒नीसारे॒, सा॒नीध॒नीसा, ग॒ रे॒ सा, ध॒नीसा॒नीध॒प, नीध॒प, ग॒मप, ध॒पमपग॒म ग॒मपमग॒रे॒सा

સરગમ-એકતાલ

રાગ ભૈરવી

લક્ષણ ગીત નં. ૩૭ ત્રિતાલ

મધુર ભૈરવી રાગિની, સુર લાગત મૃદુ રિ, ગ, ધ, **ની**, પ્રાત સમય ગાવત ગુની—અંત્રા૦ ધ–ગ વાદી સંવાદિની, ભક્તિ રસ શ્રૃંગારિની, શિવ ભામિની પૂજત નિત, શંકર હિમ ધવલ શિખર ।।૧।।

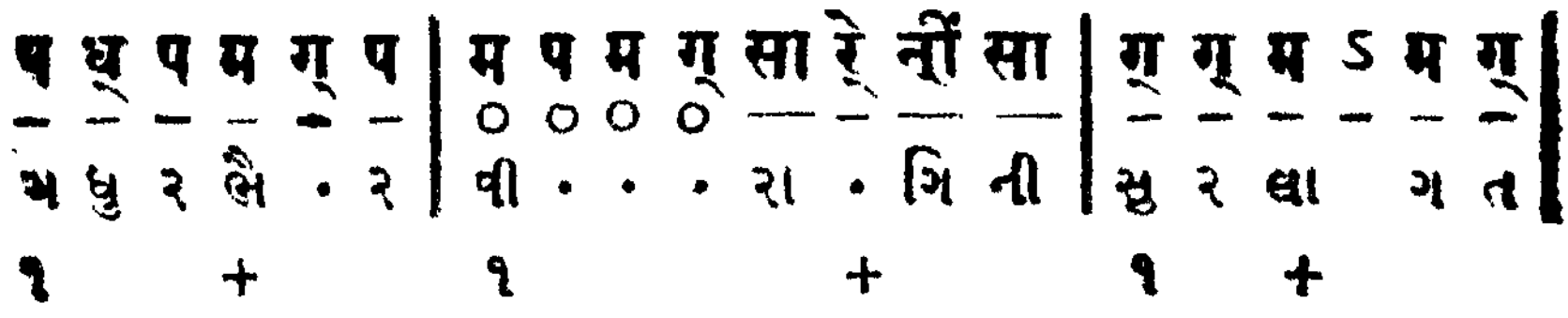

રાગ ભૈરવી

ગીત નં. ૩૮ ત્રિતાલ

સુમિર સુમિર નિત રામ નામકો, મિટત કઠિન દુખ ભવ રજની કો—અંત્રા૦ સુર અસુરન કો નામહી તારે, કઇ પતિતન ભવ પાર ઉતારે, લૈ પ્યારે તજી ગરબ માનકો ।૧।

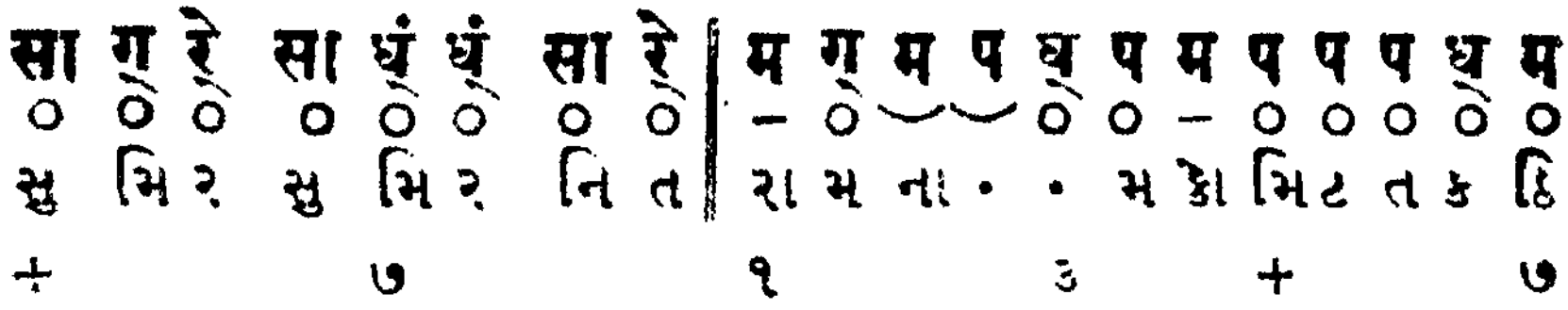

રાગ ભૈરવી

ગીત નં. ૩૬ ત્રિતાલ

હરવા ફુલવન ગુંદે લાવેારી, ગુંદે લાવેારી માલનીયા મેારી—અંત્રા૦ રંગ રંગકે કુસુમ સુવિકસિત, સેાતહ સુંદર કંઠ હરી ॥૧॥

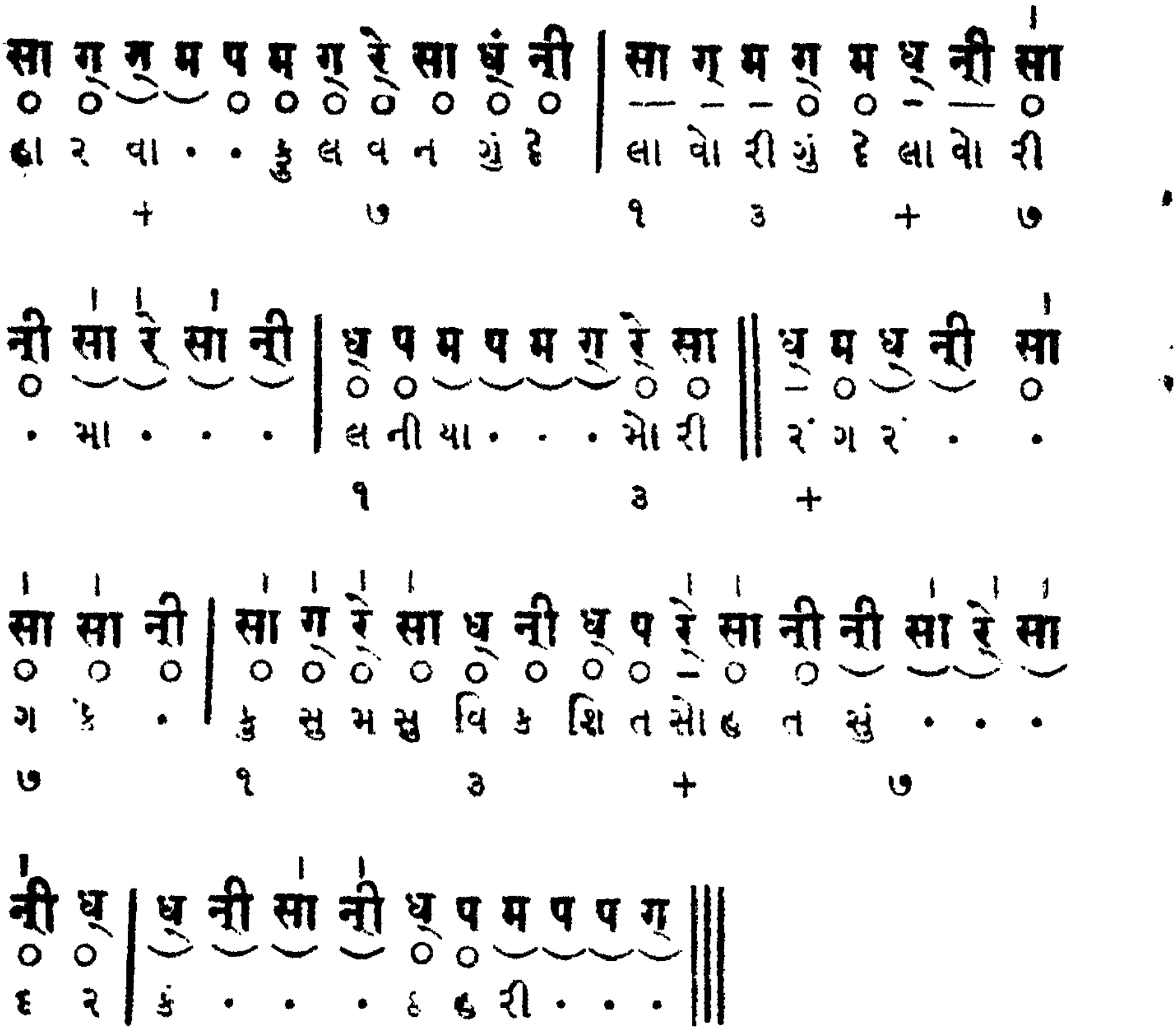

રાગ ભૈરવી

ગીત નં. ૩૦ ત્રિતાલ

મોહિત વ્રજ બાળા નિરખીને, ગિરિધર માધવ શ્યામ હરીને—અંત્રા૦ વદન ચંદ્રમા જોઇ ઉલસી, વિસરી ગોપી ગૃહ કુમુદિની શી, ઉલસી છોડી શિશુ પતીને ॥૧॥

सा ग़ म प म प म ग़ सा रे | सा ऽ सा म़ प म प म ग़ प
મો · હિ ત વ · જ · આ · | ળા નિ ર ખીને · · · ગિ
\+ ७ १ ३ +

प प प ध़ प ग़ म | प ध़ नी सां नी सां ध़ नी ध़ प म ग़ म ||
રી ધ ર મા · ધ વ | શ્યા · · · મ હ રી · · · ને · · ||
७ १ ३

ध़ ध़ म ध़ नी सां नी सां | ध़ नी सां ध़ नी सां नी नी नी
વ દ ન ચં · · દ્ર મા | જો · ઇ ઉ લ સો વિ સ રી
\+ ७ १ ३

सां सां | नी सां ग़ सा ध़ ध़ प प प प ध प ग़ म | प ध़ नी
ગો પી | ગૃ હ કું મુ દિ ની શ્રી ઉ લ સી છો · ડી · | શિ શુ પ
१ ३ + ७ १

सां ध नी सां नी ध़ प म ग़ |||
તી ને · · · · · · · |||
३

વ્યાસ સંગીત પ્રકાશન મંડળનાં પુસ્તકો

પ્રાથમિક સંગીત	ભાગ ૧	૦—૮—૦
પ્રાથમિક સંગીત	ભાગ ૨	૦—૮—૦
માધ્યમિક સંગીત	ભાગ ૧	૧—૦—૦
માધ્યમિક સંગીત	ભાગ ૨	૧—૦—૦
વ્યાસકૃતિ	ભાગ ૧	૦—૮—૦
વ્યાસકૃતિ	ભાગ ૨	૦—૧૨—૦
વ્યાસકૃતિ	ભાગ ૩	૧—૪—૦
વ્યાસકૃતિ	ભાગ ૪	૧—૪—૦
સિતારવાદન	ભાગ ૧	૦—૮—૦
સિતારવાદન	ભાગ ૨	૦—૧૨—૦
સિતારલહરી	ભાગ ૨	૧—૦—૦
વૃંદવાદન		૦—૫—૦
ગ્રામોફોન સંગીત		૦—૮—૦
રાગપરિચય		૦—૨—૦
આલાપતાન	ભાગ ૧	૦—૮—૦
આલાપતાન	ભાગ ૨	૦—૮—૦
માધ્યમિક આલાપતાન		૧—૦—૦
પ્રાથમિક સંગીત (ગુજરાતી)	ભાગ ૧	૦—૮—૦
,,	ભાગ ૨	૦—૮—૦
અભિનવ સંગીતશાસ્ત્ર પ્રવેશ (મરાઠી અને હિંદી)		૦—૮—૦
ઈશ્વર પ્રાર્થના અને રાષ્ટ્ર ગીત		૦—૧—૬

ડાક ખર્ચ જુદો પડશે.

વધુ વિગત માટે સૂચિપત્ર મંગાવો.

શિરનામું—વ્યાસ ભુવન

૧૪૮, હિંદુ કૉલની—મુંબઈ નં. ૧૪

સંગીત પ્રકાશન મંડળ

મુંબઈ : અમદાવાદ

સદસ્ય

૧.	પ્રો.	શંકરરાવ ગ. વ્યાસ	મુંબઈ
૨.	,,	નારાયણરાવ ગ. વ્યાસ	,,
૩.	,,	બળવંતરાવ સા. કબનૂરકર	,,
૪.	,,	વસંતરાવ ય. રાજોપાધ્યે	,,
૫.	,,	ગોપાળરાવ બા. જોશી	અમદાવાદ
૬.	,,	શંકરરાવ દ. ગદ્રે	,,